

Meseleyi incelerken «Önsöz»deki iki temel faktörü esas alabiliriz :

1 — Üretici güçlerin gelişmesi,

2 — Mülkiyet ilişkilerinin bu gelişme karşısındaki durumu.

Üretici güçlerin gelişme seviyesi hakkında istatistik bilgi elimizde yok. Ancak İngiltere'de burjuva devrimi olmadan önce, Avrupa'nın pekçok ülkesinde yer yer kapitalist üretimin çiçeklenmesi, üretici güçlerin ve özellikle teknolojinin evrensel olarak kapitalizme geçilmesinin önşartlarını oluşturduğunu gösterir. Zaten sosyalist devrimden önceki bütün devrimlerin tipik özelliği, bir üretim tarzının kendi mülkiyet ilişkileriyle birlikte, bir önceki üretim tarzının yanında, fakat eski sosyo - ekonomik biçimlenmenin içinde, eski üretim tarzı aleyhine gelişmesidir. Bu sosyal devrim süreci son olarak politik devrimle noktalanır. Bu bakımdan İngiltere kapitalizme geçerken, Kara Avrupası, hiç de Kuvvümlü'nün uyandırmak istediği imajda olduğu gibi boş durmamış, tefeci - bezirgânlaşmış «taşlaşmaya» doğru, «Doğu Firavunluğu»na doğru yönelmemiştir. Sadece İngiltere daha hızlı gitmiş, politik devrimini daha önce tamamlamış ve sanayi atılımını daha hızlı ve önde gerçekleştirmiştir. Ve «Kara Avrupa»sındaki diğer ülkeler, İngiltere'ye bakıp, «Bu kapitalizm iyi birşey, biz de bundan yapalım» diye kapitalizme geçmemişlerdir! Kendi ülkelerinde de üretici güçler belirli bir seviyeye ulaştığı için kapitalizme geçmişlerdir.

Bu durumda, «Madem pekçok ülkede çiçekleniyordu da, neden İngiltere'de oldu ilk toplumsal sıçrayış?» sorusu önemini kaybetmemektedir. Bu soruya bir başka soruyla açıklık getirmek, meselenin çözümüne ışık tutabilir.

Neden en gelişmiş kapitalist ülkede olmadı da sosyalist devrim, halkının büyük çoğunluğu köylerde yaşayan, Çarlık Rusyası'nda oldu? Bu sorunun cevabı yıllar önce, Lenin tarafından açıkça verilmiştir : ● Emperyalist çağda, emperyalist ilişkiler içinde, emperyalist zincir en çürük halkasından kopacaktır. Nitekim öyle oldu. Kapitalizme en geç giren ama kapitalizmin kökleştiği ülkelerden biri olan Çarlık Rusyası, yeni üretim tarzına, sosyalizme karşı en az mukavim bünyeye sahip, maddî şartlar açısından sosyalist devrim için en müsait ülkeydi. Buna karşılık kapitalizme

ilk geçen ülkelerin hemen tamamı, İngiltere başta olmak üzere, halâ daha sosyalizme karşı direniyorlar.

Kuvvümlü'nün tezlerine gidene kadar, bilime çok daha bağlı kalarak bu olgu geçerli olamaz mı? İngiltere'nin, kapitalizmin gelişmekte olduğu diğer ülkelerle kıyaslanınca, feodal mülkiyet ilişkileri ve feodal üstyapı bakımından daha az oturmuş bir ülke olduğunu söyleyebiliriz. Bu bakımdan kapitalizmi geliştirmekte olan üretici güçlerin, en dayanaksız feodal mülkiyet ilişkilerini ve üstyapı kurumlarını İngiltere'de karşılarında buldukları ileri sürebilir. Söz gelimi, İngiltere'de politik devrimin, Büyük Fransız Devrimi ölçüsünde büyük direnişler, kanlı ve zorlu mücadelelerle gerçekleştirilmemiş oluşu da bu gerçekliğin kanıtıdır. Bir başka kanıt da, top rak beylerinin, Lordların kapitalizme büyük direnişler göstermeyip, kısa sürede yeni üretim tarzına entegre olmaları olayıdır. İngiliz feodalitesinin kapitalizmin çiçeklendiği diğer ülkeler feodalitesi kadar köklü ve mukavim bir yapıya sahip olmaması elbette tek başına kapitalizme geçişi açıklayamaz. Ama bütün diğer temel faktörlerin aynı derecede etkenliği söz konusu olduğunda, sosyalizme ilk geçiş için Çarlık Rusyası'nda ileri sürülen düşünceler, benzer şekilde, İngiltere'nin kapitalizme ilk geçişi için de, hiç değilse Kuvvümlü'nün tezlerinden çok daha fazla aydınlık getirir.

Meseleyi, böylece maddî temeli üzerine oturabiliriz ancak. Ne barbarların üstün hasletleri, ne de engin hürriyet havası olmuştur. İngiltere'nin kapitalizme ilk geçmesini sağlayan! Sadece ve sadece gelişen üretici güçler ve bunlara karşı en az mukavemet edecek mülkiyet ilişkileri ve dolayısıyla üstyapı kuruluşları, bütün bu şartlar toplamı İngiltere'de burjuva sosyal devriminin ilk olarak tamamlanmasına yol açmıştır.

İngiltere'nin ardından, kısa fasıllarla, diğer Avrupa ülkeleri de henüz kapitalizmin serbest rekabetçi dönemini yaşadığı çağda genellikle kendi gelişimlerinin doğal sonucu olarak, şüphesiz özellikle mübadelenin aşırı ölçüde yaygınlaşmasının da etkisiyle kapitalizme geçmişler ve bir süreç boyunca burjuva demokratik devrimlerini tamamlamışlardır. Buna karşılık Avrupa dışındaki ülkeler büyük çoğunluğuyla, kendi gelişimlerinin do-

ğal sonucu olarak değil de, kapitalist metropollerle olan sömürgecilik ve emperyalist ilişkilerinden sonra kapitalizme geçebilmişlerdir. Bu olgu karşısında, özellikle kapitalizme serbest rekabetçi dönemi yaşamadan geçmiş emperyalizme bağımlı ülkelerin sosyalistlerinin, ülkelerindeki devrimci mücadelenin anahtarlarının doğru toplumsal değerlendirmeler üzerine okutulabilmesi için şu soruya cevap getirmeleri bir görev olur :

Kapitalizm neden Avrupa'dan başladı ve yaygınlaştı da dünyanın diğer bölgelerinde ülkeler, ancak sömürgecilik ve emperyalizm ilişkileri ile birlikte kapitalizme geçmeye başladılar? Neden, meselâ Osmanlı toplumu, kendi iç dinamiği ile kapitalizme geçemedi?

Avrupa Dışında Kapitalizm Neden Gecikti? Osmanlı Örneği...

İngiltere'nin Kuzey Amerika sömürgesi ni bir kenara bırakırsak, kapitalizmin sömürge ilişkileri ile başladığı başlıca üç büyük ülke görürüz : Osmanlı, Hint ve Çin ülkeleri. Gerçi kapitalizmin sömürgecilik ile girdiği daha pekçok ülke vardır ama, bu üçü hem Avrupa ve sömürgecilikle olan ilişkileri, hem de yayıldıkları topraklar üzerinde sınıfsız toplumdaki çıkışın çok eskilere dayanması bakımından önem taşırlar.

Bu ülkeler üzerindeki toplumların çok eski bir geçmişleri olduğu, pekçok teknolojik gelişmeye kaynaklık ettikleri halde, serbest rekabetçi dönemde kapitalizme geçecek maddi şartları kendi iç dinamikleri ile gerçekleştirememişlerdir. Kapitalizm öncesi yapının geçmişe uzanan eskiliğinin, kapitalizmi yaratacak üretici güçler gelişmesine karşı en oturmuş mülkiyet ilişkilerini ve egemenlerin kendi sınıf çıkarlarını sarsacak gelişmelere karşı en amansız baskıyı uygulayacak mukavim yapıyı oluşturduğunu varsaysak bile sadece bu nedenler, kapitalizmin toplumun bünyesinde çiçeklenmemiş olmasının yeterince ikna edici açıklaması olamaz. Bu bakımdan kapitalist üretim için gerekli toplumsal objektif şartların somut olarak gözden geçirilmesi gerekir.

Ama Osmanlı v.b. toplumlarda kapitalizmin gecikmesinin somut sebeplerini, böylesi toplumların kapitalizm öncesi yapılarının ve ilkel komünal toplumdaki kapitalizme kadar

geçirdikleri sürecin tarihsel gelişiminin özelliklerinde bulabiliriz.

Marks, Grundrisse'nin Kapitalizm Öncesi Ekonomi Şekilleri (bundan böyle bu bölümünde, emeğin, üretimin objektif şartlarından kopuşunun tarihi sürecini incelerken Doğu Komünü için aynen şöyle der :

«En dirençli ve uzun süre dayanan zorunlu olarak asyatik biçimdir. Bu, onun ön şartında mevcuttur. Birey topluluğa karşı özerk olamaz; üretimin kendi kendine yeterli çemberi, tarım ile el imalatının birliği v.b.» (Ekonomi Politikin Eleştirisinin Temelleri, [Grundrisse], Almanca baskı, Moskova, 1939 - 41, s. 406).

«Üretim tarzı ne kadar eskirse —ve bu tarımda uzun sürer, tarım ile manifaktürün Doğulu birleşmesinde ise daha da uzundur— yani mülk edinmenin gerçek süreci ne kadar aynı olarak kalıyorsa, eski mülkiyet biçimleri ve bununla da komün o kadar değişmez kalır. Komün üyelerinin özel mülk sahipleri olarak ayrıldıkları yerde, şehir komünü ile şehir topraklarının sahipleri ortaya çıktığında, bireyin kendi mülkiyetini yani kendisini hem asil vatandaş, komünün üyesi, hem de mülk sahibi yapan ikili ilişkiyi yitirmesinin şartları da ortaya çıkar. Doğulu biçimde bu kayıp, tamamen dış etkile dışında, çok zor mümkündür, çünkü komünün tek tek üyeleri hiçbir zaman komünle, kendisinin onunla olan objektif, ekonomik bağımlı kopya paracak serbest bir ilişkiye geçmez. Birey sağlam şekilde köklüdür. Bu aynı şekilde imalatla tarımın, şehir (köy) ile kırsal birleşmesinde de böyledir.» (Aynı yer, s. 314).

Aynı bölümün bir başka yerinde ise şöyle denmektedir :

«...komün böylece tamamen kendine yeterli hale gelir ve yeniden üretimin ve fazla üretimin bütün şartlarını kendi içinde ihtiva eder. Bunun artı - emeğinin bir bölümü son tahlilde kişi olarak var olan daha yüksek komüne ait olur ve bu artı - emek hem kendini vergi v.s. şeklinde, hem de birliğin, yani kısmen gerçek despotun, kısmen de kabilenin hayali özünü, tarımın yüceltilmesi için harcanan kollektif emekle geçerli kılar. Fakat komün mülkiyetinin bu şekli, kendisini gerçekten emekte gerçekleştirdiği sürece, iki biçimde görünebilir. Küçük komünler bir birlerinden bağımsız, yanyan, durgun bir ha

yat sürdürebilirler ve bunların içinde birey, kendisine ayrılan alanda ailesiyle birlikte bağımsız bir şekilde çalışır; (toplumun bir cins sigorta diyebileceğimiz ihtiyat deposu için harcanan belli bir emek, bir yandan da bizzat komünün savaş, ibadet gibi masraflarının karşılanması için harcanan bir emek. İlk [orijinal] anlamıyla derebeylik egemenliği ilk olarak bu noktada görünür. (Örneğin slav, romen komünlerinde v.b. serflikçe geçiş buradadır). Ya da Meksika, özellikle Peru, eski Kentlerde, bazı Hint kabilelerinde olduğu gibi, çalışmada kolektifliğe —ki bu biçimsel bir sistem olabilir— kadar varabilir. Bundan başka bir kabile içindeki kolektiflik, daha da fazla olarak, birliğin kabile ailesinin bir şefinde (head) ya da aile reislerinin arasındaki ilişkiler şeklinde temsil edilmesiyle belirir. Buna göre de, komün ya despotik ya da demokratik biçimde olur. Emek yoluyla gerçek mülk edinmenin kolektif şartları, sulama tesisleri, haberleşme araçları v.s. asyatik halklarda çok önemlidir, bunlar yüksek birliğin, küçük komünlerin üzerinde dalgalanan despotik yönetimin eseri imiş gibi görünür. Gerçek şehirler buralarda, bu köylerin yanında, sadece dış ticaret için özellikle elverişli olan noktalarda, ya da devlet başkanı ile santrallerinin gelirlerini (artı-ürün) emek karşılığında değiştirdikleri, bunu emek fonları olarak sarf ettikleri yerlerde kurulur.» (Aynı yer, s. 377).

Görüldüğü gibi Marks, kapitalizm öncesinde, çeşitli toplumlarda emeğin mülkiyetle olan ilişkilerini incelerken, Doğulu (ya da Asyatik) dediği biçimi, komün içindeki tarım ve imalatın kendine yeterliğinden ötürü, en fazla direnen ekonomik biçim olarak görür. Gerçekten tarımla imalatın birlikteliği yüzünden mübadeleye en az ihtiyaç gösteren böylesi bir komünde (veya komünler topluluğunda), hem üretimin yeterliliğinin ihtiyaçların çeşitlenmesine engel olması, hem de ticaretin getireceği çeşitli ilişkilerin eksikliği nedeniyle ihtiyacın olmaması, kapitalizmin ön vaş olacağı açıktır. Öte yandan dış mübadeleye ihtiyacın olmaması, kapitalizmin ön şartlarından biri olan sermayenin, ilk teşekküllerinde önemli rol oynayan tüccar sermayesinin oluşmasına da olumsuz yönde etkir. Kaldı ki mübadele, emeğin, üretimin objek-

tif şartlarından kopması, üretmen kişinin bireyleşmesi yani komün toplumunun dağılması doğrultusunda önemli bir etkidir.

«İnsan kendini ancak tarihsel süreç ile bireyleştirir. O ilk başta —politik anlamda hiç de bir “politik hayvan” olmasa bile— bir generik varlık, kabile varlığı, sürü hayvanı olarak görünür. Mübadelelenin kendisi, bu bireyleşmede başlıca etkidir.» (Aynı yer, s. 395).

Üstelik doğulu bir toplumda, toplu kolektif hüküm sürdüğü için üstyapı kurumları da toplumsal değişmelere en fazla mukavim şekillenmeler olarak görülebilir.

Osmanlı toplumunda (ve benzeri ülkelerde) temel ekonomik biçimin Doğu biçimi olduğunu ileri sürmüyoruz. Diğer ikisi bir yana, Osmanlı toplumunun ekonomik ve sosyal yapısının, geçmişteki çalışmalar da gözönünde tutularak, bilimsel metotla derinliğine ve bütüncü bir şekilde incelenip değerlendirilmesi, sosyalist hareketimizin önünde duran görevlerden biridir. Ancak bugün elimizde olan bilgiler, Osmanlı toplumunun özelliklerle saklı kalmakla birlikte en genel hatlarıyla feodal bir üretim tarzı üzerinde şekillendiğini kanıtlamaya yetmektedir. Osmanlı toplumunda toplumsal bir artı-ürün yaratılmak tadır. Ve bu artı-ürüne el koyuş biçimi feodal rant olarak ortaya çıkmaktadır.

Ne var ki, bu feodalite Batı Avrupa’da olduğu gibi, klasik biçimiyle karşımıza çıkmamaktadır. Marks’ın Doğu biçimi için söylediği pekçok noktayı Osmanlı toplumunda müşahade etmek mümkündür.

Söz gelimi, «komünlerin üzerinde duran birleştirici birlik’in en yüksek mülk sahibi ya da tek mülk sahibi olarak görünmesi...», «Bu rada birey pratikte mülkiyetsiz görünür...», «artı-ürün, böylece kendiliğinden bu en yüksek birliğe ait olur.» Doğu despotizmi, böylece, mülkiyetin hukuken yok olmasına yol açmış gibi görünür». «Onun (komünün) artı-emeğinin bir bölümü, nihai olarak, bir kişi şeklinde karşımıza çıkan, yukardaki komüne ait olur ve bu artı-emek, hem vergi v.b. şeklinde, hem de birliğin, yani kısmen despotun, kısmen de kabilenin muhayyel özü olan tanrının yüceltilmesi için harcanan kolektif emekte gerçekleşir.» (Aynı yerde, s. 376, 377).

«Asya biçiminde (en azından onun ege-

men olduğu alanlarda) mülkiyet yok, sadece bireyin sahipliği var; komün gerçek mülk sahibi — yani mülkiyet sadece topraktaki kolektif mülkiyet.» (Aynı yerde, s. 384).

«Asya tarihi şehir ile kırsal bir çeşit farklılaşmamış birliktir; (burada gerçekten büyük şehirlere, gerçek ekonomik yapının üzerine yerleştirilmiş hükümdar karargâhları olarak bakmak gerekir).» (Aynı yerde, s. 382).

Bütün bu benzerlikler, Osmanlı feodalitesinin klasik bir feodaliteden çok, «Doğulu komünler» topluluğu üzerine kurulu, **merkezi bir feodalite** görünümünde olduğunu göstermektedir.

Özetlersek, en genel çizgileriyle, Osmanlı feodalitesinin, en dayanıklı yapıyı meydana getiren Asyalı komünün çözülmesiyle oluşan doğu despotizmi ve toplu kölelik geçmişi üzerine kurulu olmak kapitalizme geç kalmasına yol açmıştır diyebiliriz. (Bu konuda geniş bir inceleme İLKE'nin gelecek sayılarında yayımlanacaktır.)

Yukardaki açıklamalar, Osmanlı toplumunun neden sırf kendi iç dinamiğiyle, bağımsız kapitalist bir yola giremediğine ipuçları getirebilir. Şüphesiz bu açıklamalardan, klasik Asya Tipi üretim tarzı yandaşları gibi (bu konuda eski tartışmalar hatırlanmalı) Türkiye'nin kapitalizme dış dinamik ile geçtiği sonucu çıkarılmamalıdır. Türkiye'de kapitalizm, emperyalizme bağımlı da olsa, evrensel ilişkiler bütün içinde, başta kendi iç dinamiğinin etkisiyle, objektif şartların yeterli olgunluğa erişmesi sonucu gelişebilmiştir.

Kapitalizme geçiş problemi incelenirken, «geleneğe-göreneğe», «kolektif aksiyon», «ilkel sosyalizm», «temiz demokrasi» v.b. etkenler yerine, bir üretim tarzından diğerine geçişin temel yasalarının gözönüne alınması gerektiğini yukarıda belirtmiş ve son tabloda tayin edici faktörün, maddî üretici güçlerin gelişim seviyesi olduğu esasına bağlı kalarak, burjuva sosyal devriminin neden İngiltere'de ilk defa tamamlanmış olduğu, neden Osmanlı v.b. toplumların kapitalizme geç kaldığı sorularına, bu çalışma çerçevesinde bir ölçüde cevap getirmeye çalışmıştık. Şimdi de genel olarak kapitalizme geçişin maddî şartlarını klasik kaynaklardan yararlanarak incelemeye çalışalım.

Kapitalizme Geçişin Genel Şartları

Bilindiği gibi sermayenin modern anlamda sermaye olabilmesi için genişletilmiş yeni den üretim yapması gerekir. Bu üretim ise, ancak ve ancak kendi değerinden daha fazla değer yaratan bir metan, yani emek gücünün devreye girebilmesi ile mümkün olur. Bunun yanında **üretimin objektif şartlarının** da sermayenin egemenliği altına girerek, hür emeğin karşısına çıkması gerekir.

Görüldüğü gibi, kapitalist üretim için iki temel unsur sermaye ve emek gücüdür. Maddî üretici güçlerin belirli bir gelişme seviyesinden sonra, feodal mülkiyet ilişkileri, bu gelişime ayakbağı olurlar. O zaman mevcut mülkiyet ilişkilerinin dağılıp, yerine kapitalist mülkiyet ilişkilerinin geçmesi süreci başlar. Böylece, kapitalist üretim, feodal toplumun bağrında gelişir. Bu nicel gelişim, sonuçta nitel bir değişikliğe yol açarak eski üstyapıyı da devirir ve böylece sosyal devrim tamamlanarak burjuva toplumuna geçilmiş olur.

İşte Formen'de Marks, kapitalist üretimin iki temel unsurunu, sermayeyi ve emek gücünü oluşturup karşı karşıya getiren tarihi süreç içinde, mülkiyet ilişkilerinin çözümlüşünü inceler.

Maddî üretici güçler, genel kural olarak tarihin bütün dönemlerinde varlıklarını sürdürürler. Bir üretim tarzının diğerinden farkı ise maddî üretici güçlerin gelişkinlik seviyesine uygun düşen, bunlar üzerindeki mülkiyet ilişkilerinin farklılığı tayin eder. İlkel komünal toplumda üretici güçler, ayrılmaz bir bütün teşkil ederler. Üretici güçler, başlıca, üretimi yapan insan (üretimin sübjektif şartı) ile geri kalan maddî üretici güçlerdir.

Bu üretici güçlere, yani objektif çalışma şartlarına Marks'ın deyişiyle, «**toprak, hammadde, yaşama araçları, iş aletleri, para ya da bunların hepsi girer.**» (Pre-kapitalist... s. 78).

Başlangıçta birey, üzerinde üretim yaptığı toprağı ve onun bütün ürünlerini kendi vücudunun doğal bir uzantısı olarak görür.

«**Böylece mülkiyet ilk başta, insanın kendi doğal üretim şartlarına karşı, kendine ait olarak, kendininkiler olarak, kendi gerçek**

varlığıyla ön - şartı konmuş olarak aldığı şartlara karşı tavrından başka birşey demek olmuyor, bunları kendisinin doğal ön - şartları, sanki sadece vücudunun bir uzantısı olarak rak alması demek oluyor.» (Aynı yerde, s. 391).

Bu durumda, birey objektif çalışma şartlarının sahibi olmaktadır. Ancak bu sahiplik, özel mülkiyet konusu değildir. Üretim yapan kişi, bir komünün üyesi olduğu ve komün mülkiyetle biçimlenmeyip aksine üretimin ön şartı, yani, sınıfsız toplum insanların komünler şeklinde yaşamaları, varlıklarını sürdürülebilmelerinin temel gereği olduğu için, buradaki mülkiyet ilişkisi komün aracılığıyla kurulur. Bu sebepten komün tiplerinin hepsinde esas mülkiyet ilişkisi, ortak mülkiyettir.

Ancak komünün kendini yeniden üretme süreci, değişen maddi şartlar altında giderek komünün kendini inkârını ve dağılmasını getirir.

«Komün ya da kabile üyelerinin kabilenin toprağın —yani üzerine yerleştiği araziye— karşı olan tavrının değişik biçimleri, kısmen kabilenin doğal karakterine, kısmen de içinde gerçekten toprağın mülkiyetine sahip tavrı koyduğu yani onun meyvalarını emek yoluyla kendine malettiği ekonomik şartlara bağlıdır. Ve bunlar da iklime, toprağın fiziksel yapısına, kullanılışının fiziksel belirlenmiş tarza düşman ya da komşu kabilelere karşı tavra ve göçlerin, tarihsel olayların v.b. getirdiği değişikliklere bağlıdır. Komünün varlığını eski biçimde sürdürülebilmesi için, bu durumda unsurlarının verili objektif şartlar altında yeniden üretimi gereklidir. Bizzat üretim, nüfusun ilerlemesi (ki bu da üretime dahildir) bu şartları yavaş yavaş zorunlu olarak ortadan kaldırır; onları yeniden üreteceği v.s. yerde, tahrip eder. Ve böylece komün, üzerinde kurulu olduğu mülkiyet ilişkileri ile birlikte yıkılır.» (Aynı yer, s. 386).

«Bütün bu komünlerin amacı, kendi varlıklarını sürdürmektir. Yani kendisini teşkil eden bireylerin, mülk sahipleri olarak, yani aynı zamanda hem üyelerin birbirlerine karşı olan tavrılarını hem de bu sayede komünün kendisini teşkil eden aynı objektif varlık tarzı içinde, üretimidir. Fakat, bu yeniden üretim aynı zamanda zorunlu olarak ye-

ni üretimdir ve eski biçimin yıkılmasıdır.

Örneğin bireylerin herbirinin belli miktar da toprağa sahip olmasının gerektiği yerde, nüfusun büyümesi bile bir engel olur. Bu yönlendirilmek istenirse, o zaman kolonizasyon gerekli olur, bu da fetih savaşlarını zorunlu kılar. Böylece köleler v.s., अगर publicus'un gelişmesi ve bununla da komünü temsil eden Particilerin v.s. Böylece eski komünün korunması, onun üzerinde yükseldiği şartların yıkılmasını içerir ve kendi zıttına dönüşür. Örneğin, mevcut toprak miktarı artırılmadan, üretici güçlerin geliştirilmesi sayesinde [toprakta] üretkenlik artırılabilir; (ki bu geleneksel tarımda en yavaş giden şeydir), o zaman bu yeni tarzlar, emek bileşimleri günün büyük kısmının tarımda harcanmasını v.s. içerecektir ve böylece de gene komünün eski ekonomik şartlarını kaldıracaktır. Yeniden üretim eylemi içinde sadece objektif şartlar değişmekle kalmaz (örneğin köyden şehir, yabanklıktan işlenir toprak olur), aynı zamanda kendilerinden yeni nitelikler çıkararak, üretim içinde kendilerini geliştirerek, değiştirerek yeni güçler ve görüşler, yeni ilişki tarzları, yeni ihtiyaçlar ve yeni lisan oluşturarak üreticiler de değişir.» (Aynı yer, s. 393).

«İçinde komünün, süjelere kendi üretim şartları ile belli bir objektif birliği ya da belli bir subjektif varlığın bizzat komünün üretim şartları olarak dayattığı bütün biçimler (az ya da çok doğal, ama hepsi de tarihsel sürecin sonuçları), zorunlu olarak üretici güçlerin gerçekten ve ilke olarak sınırlı bir gelişimine tekabül ederler. Üretici güçlerin gelişmesi bunları çözer. Ve bizzat bunların çözülmesi insan üretici güçlerinin bir gelişimidir. Bu, önce belli bir temel tarafından hazırlanır —ilk başta doğal— sonra tarihsel ön şart. Fakat sonra bizzat bu temel ya da ön şartın kendisi ortadan kalkar. Ya da, ilerici insan topluluğunun gelişmesi için kısıtlayıcı hale geldiğinden yok olmaya yüz tutar.» (Aynı yer, s. 396).

Marks Formen'de üç esas komün tipini inceler: Doğulu (Asyatik), Antik ve Germanik. Slav komününü, Doğu komününün bir varyantı sayar.

Gene aynı yıllarda kaleme alınmış «Ön-söz» de ise, dört çeşit üretim tarzı sayıldığını, yazımının baş kısmında belirtmiştik.

«Önsöz» de Doğulu ve Antik biçimler varlıklarını korurken, Germanik'in yerini feodalitenin aldığını görürüz. German komününün feodalleşmeye en yakın yapıda olduğu açıktır. Klasik Avrupa feodalitesinin, daha çok bu yolla gelişmiş olması muhtemeldir. Ama tarihsel süreç, Antik ve Asyalı komünlerin de, önünde sonunda çözülerek yerine feodal bir yapının oluştuğunu gösteriyor. Şüphesiz farklı komünlerden gelişen feodalitelerin birbirlerinden çok farklı tarafları bulunabilir. Ama feodal üretim tarzının ayırdedici nitelikleri olan, kırlarda toprağa bağlı köle emeğinin feodal rant aracılığıyla sömürülmesi, şehirlerde lonca örgütlenmesi, hangi komünün çözülmesiyle olursa olsun, bütün feodal yapılarla görülmektedir. Ve kapitalizmin çiçekleniş dönemi öncesinde, doğrudan köle üretimine dayalı ekonomilerin dünyada etkinliğini büyük ölçüde kaybetmiş oldukları bir gerçektir.

Öte yandan, «kapitalizme ille feodaliteden geçilir, toplumların gelişim tablosunda feodalitenin yaşanması zorunlu bir konaktır diye bir kural konamaz. Marks'ın «Önsöz» de sıraladığı biçimde, her ne kadar feodalite, kapitalizm öncesi üretim tarzlarının en ileri olanı ise de, kapitalizm için gerekli olan, üretmenin, objektif çalışma şartlarının mülkiyetinden edilmeleri ve hür emekçiler haline gelmeleri sürecidir.

«Emeğin sermayeye karşı, ya da sermaye olarak emeğin objektif şartlarına karşı tavrı, içinde işçinin mülk sahibi olduğu tarihsel süreci şart koşar.» (Aynı yer, s. 396).

Formen'de bu süreç incelenirken, başlıca üç tip mülkiyet ilişkisinin çözülüşü açıklanır: 1 — Üreticinin toprakla olan mülkiyet ilişkisinin çözülmesi yani, İnsanın «doğal üretim şartı olan toprakla ilişkisinin çözülmesi» (Aynı yerde, s. 97), 2 — El zenaatları biçiminde oluşan imalat içindeki üreticinin üretim araçlarının mülkiyetinden edilmesi. «İnsanın, aletin sahibi olarak görüldüğü ilişkilerin çözülmesi.» (Aynı yerde, s. 97). 3 — Kendisinin üretimin objektif şartları arasında bulunduğu, bu yüzden kendi emeğinin sahibi olmadığı ancak «yaşama araçlarının sahibi» (Aynı yerde, s. 101) olduğu mülkiyet ilişkilerinin yani çahşanların «...köle ya da serf oldukları— her iki ilişkinin... çözülmesi.» (Aynı yerde, s. 97).

Marks Formen'de, bu üç temel ilişkinin yanında, «Cliens» lik (Senyörün avaneleri), ortakçılık ve özgür köylünün küçük toprak mülkiyeti ilişkilerinin çözülmesi gereğine de parmak basar. Bu ilişkiler arasında kronolojik bir sıralama yapmaz. Ama böyle diye bunların hepsi de eş zamanlıdır anlamı da çıkmaz. Bu ilişkilerin çözülüş sürecinde, Marks, birinden ötekine doğru da bir hiyerarşi koymaz. Ve özellikle kölelik ve serflik ilişkilerini devamlı olarak birlikte ve aynı kategori içinde kullanır.

Formen'in bu olağanüstü açıklık getirici açıklamaları, kapitalist üretimin ortaya çıkabilmesinin maddi temellerinin bir yanını açıklar: Emekçinin, üretimin bu subjektif unsurunun, objektif çalışma şartlarından koparak emek gücünden başka hiçbir varlığı olmayan hür işçiler haline gelmeleri süreci... Bir de madolyonun öbür yüzü vardır: Üreticiden kopmuş objektif çalışma şartlarını ve hür emekçinin subjektif çalışma şartını, yani emek gücünü satın alarak, birbirinden koparılmış bu iki unsuru, bir başka biçimde, sermayenin güdümünde karşı karşıya getirecek olan «ilk sermaye»nin oluşum süreci...

«Gerçek anlamda sermayeye, sanayi sermayesine dönüşen para - servet, daha çok, —özellikle toprak mülkiyetine karşı uygulanan— tefecilik ile tüccar kârının biriktirdiği menkul (para şeklinde) servettir. Bu eski servet biçimlerinden bunlar sermayenin bizzat biçimleri olarak değil de, sermaye için önşartlar olarak görüldükleri ölçüde ileride söz etmek imkânı bulacağız.

Gördüğümüz gibi, sermaye kavramı —menşe olarak— çıkış noktasında parayı gerektirir ve para şeklinde servetin varlığını lüzumlu kılar. O aynı zamanda dolaşımı (sirkülasyonu) gerektirdiği için, dolaşım ürünü gibi görünür. Dolayısıyla sermaye teşekkülü toprak mülkiyetinden gelmediği gibi (buna karşılık tarım ürünlerinin ticaretini de yapan çiftçiler kanalıyla birikebilen) lonca-dan da gelmemektedir. (Birçok imkânlar sağlamasına rağmen), fakat ticari ve tefeciliğe dayanan servetten gelmektedir. Ancak, tüccar ve tefeci, tarihi bir sürecin sonucu olarak hür emek varlığının objektif şartlarından ayrıldığı zaman, hür emeği satın almayı

mümkün kılacak şartlara kavuşurlar.» (Aynı yer, s. 404) (7).

Su halde, kısaca özetlersek, kapitalist üretimin toplumsal olarak başlayabilmesi bir yanda üretimi yapanların, emekçilerin, objektif çalışma şartlarından kopmalarını yani üretim araçlarının mülkiyetinden olmalarını, öte yanda ise her türlü üretim ve tüketim araçlarını ve hür emekçilerin emek güçlerini satın alabilecek para servetini birikmiş olmasını şart koşar.

Daha sonra Marks, ilk sermayeyi teşkil eden para - servet'in teşekkülüyle, üreticinin objektif çalışma şartlarından kopuş süreci arasındaki ilişkiyi inceler :

«Fakat eski üretim tarzlarının ve işçinin emeğin objektif şartlarına karşı tavrının çözülme zamanının, aynı zamanda bir yandan para - servetin belli bir ölçüde gelişmiş olduğu, öte yandan da aynı çözülme hızlan dıran şartlar içinde hızla büyüdüğü ve geliştiği bir süreç olduğu açıktır —ve söz konusu tarihsel çağın daha yakından incelenmesinde bu hemen görülür—. Bu çözülme servetin sermayeye dönüşmesinin şartı olduğu kadar servet de aynı zamanda bu çözülmenin hızlandırıcılarından biridir. Fakat para - servetin sadece var olması ve hatta kendi açısından bir çeşit üstünlük kazanmış olması bile, söz konusu çözülmenin sermaye ile sonuçlanmasına yeterli değildir. Şayet böyle olsaydı eski Roma, Bizans v.b. tarihlerini özgür emek ve sermaye ile tamamlarlardı. veya yeni bir tarihe girerlerdi. Burada da eski mülkiyet ilişkilerinin çözülmesi para - servetin —ticaretin v.s.— gelişimine bağlıydı. Ama gerçekte, bu çözülme sanayi ile sonuçlanmadı, aksine kırsalın şehirler üzerine egemenliği kuruldu.» (Aynı eser, s. 405).

Açıkça görüldüğü gibi Marks, kapitalist üretimin başlayabilmesi için ilk sermaye teşekkülünün gerekli olduğunu fakat yeterli olmadığını, buna karşılık mevcut üretim ilişkilerinin çözülmesinin esas olduğunu belirtir. Nitekim Roma ve Bizans örneklerini vererek bu toplumlardaki mülkiyet ilişkilerinin dağılıp yok olması sırasında, kapitalist üretim için yeteri kadar para servetin bulunduğunu, fakat çözülen mülkiyet ilişkilerinin emekçiyi üretimin objektif şartlarından koparmadığı için kapitalizme geçişin mümkün olmadığını vurgular.

Peki, nasıl olmuştur da, Roma, veya Bizans'taki mülkiyet ilişkilerinin çözülüşü emekçiye hürleştirilmemiş, buna karşılık Avrupa Ortaçağı sonuna doğru meydana gelen mülkiyet ilişkilerindeki çözülüş emekçiyi hürleştirmişti?

Elbette ki, maddi üretici güçlerin bu dönem boyunca gelişmesi, temel faktördür. Ancak, bu temel faktörün etkin olarak faaliyete geçebilmesi için, çalışmanın objektif şartlarının başında gelen ve kendisi de bir üretim aracı olarak üretici güçler arasında yer alan toprak meselesinin çözülmesi gerekir. Marks, kapitalist üretimin başlayabilmesi için üzerinde üretim yapılabilir toprakların, kamu mülkiyetinden özel mülkiyete geçmiş olmasının şart olduğunu söyler.

«Kolonilerde durum başkadır. Kapitalist rejim orada, her tarafta emeğini, bir kapitalisti zengin etmek için değil de, kullandığı üretim araçları kendinin olduğu için kendisi için harcayan üreticinin mukavemeti ile karşılaşır.»

«Wakefield'in kolonilerde ilk keşfettiği şey şuydu : para, tüketim araçları, makine ve diğer üretim araçları mülkiyetine sahip olma, tamamlayıcı unsur, ücretli işçi, yani kendini kendi özgür iradesiyle satmak zorunda olan diğer bir kimse olmadıkça bir insanı henüz kapitalistlikle damgalanamamaktadır. Sermayenin birşey, bir nesne olmadığı, şeylerin aracılığı ile kurulan kişilerarası bir toplumsal ilişki olduğunu keşfetmişti. Bay Peel'in 50 bin sterlin tutarında üretim ve tüketim aracıyla İngiltere'den kalkıp Batı Avustralya'da Swan River'a (Kuğu Nehri) gitmesinden yakındır. Bay Peel ayrıca, erkek, kadın ve çocuk olmak üzere, işçi takımından 3 bin kişilik bir grubu beraberinde götürmeyi akıl edecek kadar ileriye gören bir adamdı. Konak yerine varılır varılmaz, «Bay Peel'in yanında yatağını yapacak ya da kendisine nehirde su getirecek bir hizmetçi bile kalmadı.» Zavallı Peel, herşeyi önceden görmüş fakat ne yazık ki, İngiltere'deki üretim ilişkilerini Kuğu nehri boylarına taşınmayı akıl edememişti!»

«Demek oluyor ki, işçi kendisi için birikimde bulunabildiği sürece —kullanmakta olduğu üretim araçlarının maliki olduğu sürece, bu mümkündür— kapitalist birikim ve kapitalist üretim biçimi imkânsızdır.»

«Böylece toprağı elinden alınmış halk kitlesinin kapitalist üretim biçiminin temelini teşkil ettiğini görmüş bulunuyoruz. Hür bir koloninin bunun tam tersine, temel özelliğı şudur : burada toprağın büyük kısmı henüz kamu mülkiyetidir ve buraya gelen her göçmen bundan dolayı bunun bir kısmını, daha sonra gelecekle aynı şeyi yapmalarına engel olmadan, kendi özel mülkiyet ve kendi kişisel mülkiyeti haline getirebilir.»

‘Getirilenler çok geçmeden işçi olmaktan çıkıyorlar. Kısa bir süre içinde bağımsız toprak sahibi haline geliyorlar ya da ücretli emek piyasasında eski patronlarının karşısına da rakip olarak yer alıyorlar.’

«Şu faciaya bakınız! Yiğit kapitalist kalkmış, Avrupa’dan kendi paracakları ile kendisine kanlı bıçaklı rakip olacak insanlar getirmiş! Bu, dünyanın sonu demek değil de nedir?»

«Her ne hal ise, bizim burada üzerinde durduğumuz şey, kolonilerin durumu değildir. Bizi ilgilendiren yalnız birşey var : bir sır. Eski dünyalı Ekonomi Politik’in yeni dünyada keşfedip cümle aleme duyurduğu bir sır : kapitalist üretim ve birikim biçiminin ve dolayısıyla kapitalist özel mülkiyetin doğuşu, kişisel emeğe dayanan özel mülkiyetin yok oluşunu, diğer bir deyişle, işçinin mülksüzleştirilmesini, yani bağımsız ekonomik varlığına son verilmesini gerektirir.» (Kapital, Sol Yayınları, Cilt I. Kitap 5, s. 232-244).

Formen’de de gene aynı noktayı vurgular :

«Canlı emeğin, gerek hammaddeye, gerek alete ve gerekse çalışma sırasında gerekli olan yaşama maddelerine karşı olumsuz, mülksüzlük ilişkisini ihtiva eden «sermaye» formülü daha ilk başta toprakta mülkiyetsizliği içerir. Ya da çalışan bireyin toprağı ken dininmiş gibi davrandığı, yani toprağın sahibinin çalıştığı ve ürettiğı durumu reddeder.» ([Grundrisse] s. 398).

Yani sermayenin var olabilmesi, hür emekçi çalıştırabilmesi için, hür emekçinin toprakta özel mülkiyet sahibi olabileceğı, özgür köylü durumuna gelebileceğı şartların tarihsel olarak ortadan kalkması gerekir.

Zaten kölelik ve serflik kurumları da, tabii gene temelde üretici güçlerin gelişme seviyesiyle bağıntılı olarak benzeri şekilde açık

lanabilir. Üretici güçlerin belirli bir gelişkinliğe erişmesi sonucu, üretimin, üretimi yapanlardan fazlasını da yaşatabilecek duruma gelmesiyle tarihsel olarak ortaya çıkan kölecilik ve serflikte, insan «iradesinin mülk edinilmesi» yani bir «egemenlik ilişkisi» söz konusudur. Formen s. 112). İşte bu egemenlik ilişkisi altında, bir kısım insanların hem kendileri, hem de başkaları için çalışmalarını mümkün olabilir. Egemenlik ilişkisi ve bunun kurumlaşmış şekli olan devlet ve onun kuralları sayesinde, üreticilerin, sırf kendileri için çalışabilecekleri bakir topraklara kaçmaları önlenemez. Çünkü üretime yarar topraklar, mevcut nüfusa yetip de artmaktadır. Ve o günün teknolojisiyle ve tüm çalışanların emeğıyle tarım topraklarının tamamını işlemek mümkün değildir. Böyle olunca kölenin veya serfin hür köylü durumuna gelmemesi için egemenlik ilişkisi şart olmaktadır. Ancak bu söylenenlerden bir takım insanların, pazu zoruyla başka insanları hakiyetleri altına alıp, kendi hesaplarına çalıştırdıkları çıkarılmamalıdır. Egemenlik ilişkisi üretici güçlerin mevcut gelişkinlik seviyesine paralel olarak, üretim ve yeniden üretimin sosyal organizasyonunun zorunlu sonucudur. Bu «egemenlik ilişkisi» de özünde bir mülkiyet ilişkisidir ve üretici güçlerin belirli bir gelişme aşamasına denk düşer. Zamanla tutucular ve çözümler gider.

Üretici güçlerin gelişmesi, nüfusun artması, göçler v.b. şartlar durumunu değiştirmesine yol açar. Artık toprakların tamamını kontrol altına alınabilmektedir. Yani hür emekçinin gidip üzerinde yerleşebileceğı en küçük ekilebilir toprak parçası dahi özel mülk haline getirilmiştir. Ve hürleştirilmiş emek gücünün kapitalist pazara akını başlar.

«Örneğin büyük İngiliz toprak sahipleri topraktaki artı-ürünü kendileriyle birlikte tüketen avanelerini salıp gönderdiklerinde ya da kiracıları, küçük köylüleri kovaladıklarında da v.s., böylelikle önce bir canlı işgücü kitlesi emek pazarına atıldı. Bu kitle, iki anlamda özgürdü, hem eski serflik ve hizmet ilişkilerinden özgürdü, hem de her türlü mal ve mülkten, objektif, gerçek varlık biçiminden, her türlü mülkiyetten özgürdü. Hayatlarını kazanmanın tek yolu, ya çalışma yeteneklerini satmak, ya da dilencilik, haydutluk ve serserilikti. Önce ikinci yolu denediler,

ama darağacı, pranga ve kırbaçla kısa yolda emek pazarına sürülürdiler.» (Aynı yerde, s. 406).

Bunun dışında milyonlarca «hürleşmiş» emekçi, bir karış toprak için Kuzey Amerika'dan, dünyanın başka bakır bölgelerine kadar akın akın göç etmiştir.

Kısacası, Roma ve Bizans sonrasında, kapitalist üretim için gerekli toprak meselelerinin çözümünün objektif şartları olmadığı, yani üretici güçler yeterince gelişmemiş ve diğer maddi şartlar elverişli olmadığı için (aynı noktalar Osmanlı ülkesi için de geçerlidir. Ancak detaylı çalışmaların yapılması şarttır) kapitalizme geçilememiş, buna mukabil «Avrupa Ortaçağı» sonunda, bu maddi şartlar her bakımdan gelişip olgunlaştığı için kapitalizme geçilmiştir.

Kapitalist üretimin maddi ön şartlarının tarihsel oluşumunun incelendiği Formen ile Kuvilımlı'nın «tarih tezi» nin bir bölümünü teşkil eden «kapitalizme ilk geçiş» açıklaması arasında tek bir paralellik yoktur. Ve olması da mümkün değildir. Çünkü Marks meseleyi madde temeline oturarak bilimsel bir metotla incelemektedir. Kuvilımlı ise, iman etmiş bir sosyalistin, dindar coşkuluğuyla, insanlık tarihinde, öncesine kıyaslandığında gerçekten önemli bir sıçrayış olan kapitalizmin doğuşunu dahi sosyalizme, «modern» l henüz mevcut olmadığı için «ilkel sosyalizm» e, onun manevi unsurlarıyla mücehhez barbar insanlarına yaptırır. Böyle olunca ne maddi temel kalır ne de bilim!

Kuvilımlı, kapitalist üretimin maddi ön şartlarının oluşması sürecinde, üretici güçlerin gelişmesine ket vuran kapitalizm öncesi üretim ve üstyapı ilişkilerinin aleyhine, kapitalist gelişmeyi hızlandırıcı ilişkilerin toplumda güç kazanmaya başlaması olgusunu, yani burjuva demokratik devrimin yükseliş döneminin özellikle üstyapı kategorilerini, barbarlığın ilkel sosyalist demokrasisinin yüce hasletleri olarak abartır. «Tarihsel devrimler» den sonra «sosyal devrimler» den ilkinde de «sosyalizm düşüncesi» ne (ideasına) yaptırır.

Neden «İlkel Sosyalizm» den Kapitalizme Geçmek Mümkün Değildir?

Oysa, yukarıda da belirtildiği gibi, Marks

iki ana unsurun tarihsel gelişim sürecini inceler : 1 — Para şeklinde ilk sermayenin oluşumu, 2 — Emegün objektif çalışma şartlarından kopuşu... Bu iki olgu, tarihsel bir süreci gerektirir ve «ilkel sosyalizmden kapitalizme geçiş» diye bir vakanın, gerçek dışı bir fantezi, hayalde yaşatılmış bir imaj olduğunu belgeler. Yukarıda verilen iki olguyu ayrı ayrı inceleyelim :

1 — Kuvilımlı, bilindiği gibi «tefecî - bezirgân» sermayenin, kapitalizmin en büyük düşmanı olduğunu devamlı tekrarlar. Ona göre, nerede tefecî - bezirgân sermaye gelişmişse, orada kapitalizmin doğması asla mümkün değildir. Bu yargının tarihsel olarak doğru olmadığını yukarıdaki Formen alıntıları ile açıkça gördük. Ama bu açıklamalar olmasaydı dahi, Kuvilımlı'nın «Tez» inin, temel bir maddi şartı sermayenin ilk teşekkülünü ihtiva etmediğini, doğal olarak edeme yeceğini hemen görmek mümkün. Sermayenin para şeklinde ilk teşekkülünün kısa veya uzun, ama para - servet şeklini alabilecek nitelikte bir nicelik birikimi sürecini gerektirdiği açıktır. Böylesi bir süreç ise, yine Formen'de açıkça belirtildiği gibi ticareti ve özellikle toprakta tefeciliği gerekli kılar. Sadece gerekli kılmakla da kalmaz, para servetin teşekkülünü sağlayacak olan bu iki ekonomik kategorinin «günah» değil birer sosyal vakia olarak gelişmeleri zorunlu olur. Gerçi sermayenin ilk birikimi, «insanlık tarihine kandan ve ateşten harflerle yazılmıştır.» (Kapital, Cilt 1, Kitap 5, s. 158). «Kilise malının yağması, devlet emlakının hile ve de sise yoluyla ele geçirilmesi, kamu topraklarının zorla gaspedilmesi, feodal mülkiyetin ve klan mülkiyetinin zorla ve ölçü tanımayan bir terörle özel mülkiyete çevrilmesi, ilk birikimin sağlanmasında, gönül rahatlığı için de yararlanılmış birçok metottan bazıları idi.» (Aynı yerde, s. 183). Bu ilk birikim süreci aynı zamanda, «üreticileri üretim araçlarından ayıran tarihi bir süreçten başka bir şey değildir.» (Aynı yerde, s. 158). Ve temelde bu süreci belirleyen de, şüphesiz üretici güçlerin varmış olduğu gelişkinlik seviyesidir.

Ne var ki, ilk birikimin önemli ölçüde mülksüzleştirmeye (Appropriation) dayanması, para - servet şeklindeki ilk sermayenin sadece bu ilk birikimle meydana getirildiği

yanlıgına götürmemelidir. Böyle olsaydı, yeteri kadar servetin biriktiği —ki bu birikimin olması için de mübadele şarttı— kapitalizm öncesi her dönemde, pазusuna güvenen her yiğit mülksüzleştirme yolundan sermayedar olması gerekirdi. Böyle birşeyi hayal etmek mümkündür. Ama tarihsel ve sosyal olarak imkânsızdır. Çünkü **para** şeklindeki servetin teşekkülü, **mübadeleyi** bir ticaret ve tefecilik sürecini **mutlaka** gerektirir. Ancak bu sayede emek gücünün meta olarak pazara çıkabilmesinin önşartı oluşur. Ancak bu suretle emeğin, üretimin objektif şartlarından kopması sürecinin tamamlanması doğrultusunda gelişmeler mümkün olur. Kaldı ki bu şart, yani para-servetin teşekkülü dahi, kapitalist üretime geçilmesi için gereklidir ama yeterli değildir. Üretici güçlerin de bu para serveti, ilk sermaye yapacak ölçüde gelişmiş olması şarttır.

Açıkça görüldüğü gibi, kapitalizme geçiş ticaret ve tefecilikten gelen sermayelerin oluşması açısından bir sürece ihtiyaç gösterir. Böylesi bir süreç ise, değil ilkel komünal toplumun varlığını veya «medeniyet» e üstün lüğünü, tersine yeniden üretim şartlarının da doğal sonucu olarak onun tamamen dağılması ve sömürüye dayanan bir toplum düzeni temelinde ticaretin ve tefeciliğin kurumlaşmasını gerektirir.

2 — Kapitalist üretimin mümkün olabilmesinin bir diğer önşartı ise, üretici güçlerin gelişmesini engelleyen mevcut mülkiyet ilişkilerinin çözülmesi, yani çalışanın üretimin objektif şartlarından ayrılması ve bu objektif şartların sermaye sahibinin mülkiyeti altına girmesidir. Bu olgu ise, hem para servet olarak ilk sermayenin teşekkülü ile karşılıklı ilişki içindedir hem de ilk birikim madalyonunun öteki yüzünden başka birşey değildir.

Marks Formen'de, uzun uzun üreticinin objektif çalışma şartlarından kopmasının bir tarihi süreci gerektirdiğini, ortaklaşa mülkiyet ilişkilerinin egemen olduğu komünal yapının çözülüp dağılması için, komünün kendinin yeniden üretimi suretiyle ve daha başka etkenlerle bir değişim sürecinin geçmesi gerektiğini anlatır. Kapitalizm öncesinde ve özellikle komünal toplumlarda üretimin ve yeniden üretimin en önemli objektif faktörü **toprağın**, insanlar olan ilişkilerini inceleyen

Marks, **mülk edinmenin** özünü ve orijini net bir şekilde açıklar. Birey, üzerinde çalıştığı toprağı, kendi vücudunun inorganik bir uzantısı olarak görür. Kendinin ve kendi varlığının önşartı olan komünün yeniden üretimi, toprağın komün aracılığıyla benimsenmesini, mülk edinilmesini gerekli kılar. Komünal toplumlarda insan, objektif çalışma şartlarından başlıcası olan toprakla —ve onun dola ürünleriyle— böylesine kaynaşmış, böylesine «etle-ternak» gibidir. Kapitalist üretim, bu ilişkinin tarihsel olarak tümüyle çözümlenmesini gerektirir. Öte yandan komün varlığını sürdürülecek kendini yeniden üretmedir. Bu yeniden üretim süreci, her yeniden üretim, yeni şartları oluşturduğu, komünün içinde bulunduğu çevre şartları da zaman içinde devinime uğradığı için, aynı zamanda komünün çözülüş, kendini inkâr sürecidir. Bu tarihsel süreç, komünün ekonomik temelinden üst yapısına dek, tümüyle tahribini, zıttına dönüşmesini gerektirir. Yoksa Kuvilcım l'ın ileri sürdüğü gibi, ilkel komunal toplumun bütün üst yapı ve mülkiyet ilişkilerini muhafaza eden «ilkel sosyalist meziyetlerle donanmış barbarlarının» varlığının devamını değil!

Formen'de mesele, bu ölçüde **vuzuhlu** ve aydınlık olarak konmuştur. Bir yandan Marks, kapitalizm öncesi ekonomik şekillenmelerin, başlıca, üreticinin toprakla olan ilişkisinin çözülmesi gereğini ve bunun yeniden üretim temeli üzerinde tarihsel bir süreci gerektirdiğini vurguluyor. Öte yandan Kuvilcım lı, insanlık ne ölçüde «barbar» kalmışsa, yani ne kadar ilkel komunal toplumun sosyal ilişkileri hakimse, o ölçüde kapitalizme geçmenin mümkün olabileceğini savunuyor! İşte aradaki fark!..

Öte yandan, Formen'i görmeden «Tez» ini geliştirmiş olmasına karşılık, Formen'i okuduktan sonra yazdığı kitapta (Toplum Biçimlerinin Gelişimi) Kuvilcım lı, «Tez» inin Marks tarafından da teyit edildiğini ileri sürmüştür. Oysa Marks'ın dahiyane bir şekilde görüp açıkladıklarıyla, Kuvilcım lı'nın tezi arasında ilişki yoktur. Kuvilcım lı «Tez» i ile, Formen arasında paralellik bulmaya ve göstermeye çalışır. Ama buna fiilen imkân olmadığı için de, Formen'in anlamını çarpıtır. Formen'de asıl söylenmek isteneni gözlerden uzaklaştırır. Veya Formen'i bildiğince yorumlar. Hat

ta yer yer çeviri özgürlükleri'ne baş vurur. Veya metinde «tez» ini doğrular gibi görünen bölümleri seçer! Bütün bu çabalarına rağmen, görünüşte bazı mutad aşırılıklarından kaçınsa da, ajitasyon dozunu azaltsa da, tezinin esaslarından zerre kadar taviz vermez! «Ne var ki, Grundrisse'de tezimizi değiştir-

meye yol açacak bir tek satır görmedik.» (Toplum Biçimlerinin Gelişmesi, s. 17).

Doktor'un adı geçen kitabının eleştirisi, bu yazının sınırlarını aşar. Bir başka yazının konusu olarak yeniden ele alınacak ve yukarıda ileri sürülen noktalar somut olarak gösterilecektir.

II

KIVILCIMLI'NIN DÜNYA GÖRÜŞÜNÜ BİÇİMLENDİREN OBJEKTİF - SÜBJEKTİF ŞARTLAR

Kıvılcımlı'nın, tarihi yorumlayış tarzında —hele bilimin mihenk taşıma vurulduğunda— kendini açıkça ortaya koyan dünya görüşünü, eklektisizmin her yanından fışkırdığı, idealist - mistik bir dünya görüşü olarak nitelemek mümkün. Ama, bir yandan onun, işçi sınıfı sosyalizminden hayalci sosyalizme kadar varan bir çizgide, yer yer birbiri içine giren, yer yer birinin veya ötekinin hakim olduğu dünyaya bakışı ve yorumlayışı; öte yandan materyalist bir noktadan hareket etmeye çalıştığı zaman bile metod olarak diyalektiği değil metafiziği kullanışı onun düşün cesinin, dünya görüşünün ikili, çelişkili, eklektik yapısını meydana getirir. Daha önce de değindiğimiz gibi, bu dünya görüşünden soyutlandığında «bazı» somut meselelere, çağdaş sorunlara eğildiğinde ne kadar işçi sınıfı sosyalizmine yaklaşıp görünürse görünsün, işçi sınıfının bilimi ve dünya görüşünün eklektisizme tahammülü yoktur. Ona yapılmaya kalkışılan her eklektik aş, ister istemez sapmaları ve işçi sınıfı biliminin dışına düşmeyi getirir.

Bu açıdan bakıldığında, ister istemez şu soru çıkar : Nasıl olmuştur da, sosyalist hareket içinde, bu kadar uzun zaman bulunmuş, en güç şartlarda büyük bir inanç ve «iman» la mücadelesini sürdürmüş, yirmi yılı aşkın süre bu dava için hapislerde kalmış ve nihayet 12 Mart faşizmi sırasında yurt dışında ölmüş olan Dr. Hikmet Kıvılcımlı, işçi sınıfının biliminden dünya görüşü ve yön temyle bu kertede ayrılabilmiştir?

Çok sayıdaki eserlerinden de açıkça anlaşılacağı gibi, Kıvılcımlı işçi sınıfının biliminin temellerini, ustaların eserlerini, belki de gerek çağdaşları, gerekse bizlerle kıyaslanamayacak ölçüde okumuştur, bilmektedir.

Üstelik pekçok kitabından görüldüğü gibi, bilimi sırf öğrenmiş olmak için öğrenmemiş, öğretici kitaplar yazmayı da amaçlamıştır. Şu halde, nasıl olup da bu noktaya varmıştır Kıvılcımlı?

Bu sorunun cevabını, onun yetiştiği, mücadeleye verdiği dönemin koşulları ve ortamı hesaba katılmadan vermek olanaksızdır. Bu, başlı başına bir araştırma konusu olabilir. Ancak burada, yukarıda sorduğumuz sorulara bir ilk yorum getirmeyi deneyebiliriz.

Birincisi, işçi sınıfı sosyalizminin Türkiye'de nispeten kısa bir geçmişi sahip olması; sosyalizmin işçi sınıfına malolunması, yerli burjuvazinin, 1920'lerde emperyalizme karşı mücadelenin başarıyla sonuçlanmasından sonra —demokratlığı ve ilericiliği de tarihsel olarak son bulmuş bir sınıf olarak— açık diktasını kurması için elverişli bir ortam yaratmıştır. Demokratik geleceğin güçlü olmaması, Türkiye'yi, demokrasi açısından ve demokrasi mücadelesi açısından en geri ülkelerden biri haline sokmaktadır. 1920, 1930'lardaki bu durumda, demokrasi ve sosyalizm, burjuvazinin mengenerine kısılmadığı zaman, işçi sınıfının ve emekçi yığınların, binlerce yıllık baskı ve sömürü altında bulundurmalarının yarattığı bir kör kuyuya döndürdüğü bir duvara çarpmaktadır.

Bu durumda «sosyalizmle ilgilenecek» bir kaç kişi çıkıyorsa bu gerçekten «yürekliliktir.» Bunlar, kendileri işçi olmadıkları haldе sosyalizm davasına baş koyuyorlarsa —ki Ekim Devriminden sonra Dünyada «iyi» olmak demek «sosyalist» olmak demektir— günümüzün sömürülü toplumunda «iyi» ve «iyilik» olmayacağına göre, bu sosyalistliğin, yani (Doktor'un kavrayışına göre) «iyiliğin» bir geleneği, geçmişte olan bir kökü olmak

gerekir. İşte geçmişteki o kök'ü Kıvılcımlı ilkel komünal toplumda bulur. «İyi» liğin menşei, ilkel sosyalizm ve onun «eşit-yiğit-doğru» insanıdır. Bu insanlar ortadan kalkmışsa bile on binlerce yıl sürmüş olan sınıfsız toplumun gelenekleşmiş olan bu hasletleri, hem tarihte güdücü rol oynamıştır, hem de modern sosyalizme dönüşmek üzere, işte bugün bile dipdiri ayakta! Daha sonra «ordu ve gençlik orijinalitelerimiz» bu görüşten kaynaklanacaklardır. Kısaca, Kıvılcımlı'nın sosyalist hareket içinde varolmaya başladığı, mücadele verdiği dönemlerin, büyük ölçüde «kısır» olarak nitelenebilecek ortamı, onun metafizik metodu ve idealist görüşüne hem yol açmış, hem de bu görüşler kendi sıralarında, Kıvılcımlı'nın «orijinal» yorumları nı yaratmışlardır.

İkincisi, geçmiş hareketimizin işçi sınıfı tabanına oturan kolektif bir bütünlüğe hemen hiç bir zaman erişememiş olması, özellikle tarih tezinin bir kolektivitinin eseri olmaması, hiç bir kolektivitinin tartışma ve eleştirisinden geçmemiş ya da geçememiş olması, Kıvılcımlı'nın, incelemelerinde işçi sınıfı biliminden uzaklaşmış olmasının bir diğer sebebi olabilir.

Ve böyle bir ortamda Kıvılcımlı, hem bu ortamı, hem de çıkış ve mücadele yollarını açıklamak istemiştir. Bu onu, Türkiye'yi açıklamaya, onunla da yetinmeyip, daha temel, daha evrensel çözümlere götürmüştür.

Öte yandan, Kıvılcımlı'nın dünya görüşünün ve tarih anlayışının nedenleriyle birlikte nasıl olduğunun da araştırılması, konuya açıklık getirebilir. Geçmişimizin detaylı değerlendirilmesi, çalışmalarımızda somut olarak incelenmesi gereken bu konu hakkında, şimdilik görüşlerimizi kabaca verebiliyoruz :

Kıvılcımlı'nın Tarihe Bakışının Gelişmesi

1920'lerin başından beri, sosyalist hareketimiz içinde yer alıp mücadele eden Kıvılcımlı'nın, o dönemde, daha pekçok ülkelerin partilerinde ve devrimcilerinde olduğu gibi, Ekim Devriminin güçlü etkisiyle Türkiye'de de Sovyet tipi bir hareket ve devrim beklediği düşünülebilir. Nitekim o zamanlar

kaleme aldığı bazı çalışmalarında, Osmanlı Türkiye toplumuyla Çarlık-Sovyet toplumları arasında paralellik kurmaya çalışmıştır.

Daha sonra Türkiye sosyalist hareketinin gelişme doğrultusu böyle bir ipucu bile vermeyince; üstelik de hem yerli burjuvazinin, Doğu despotizminin izlerini de taşıyan acımasız terörünü devrimciler üzerine uygulaması, hem de işçileşmeyen hareketin çeşitli sapmalar ve bölünmeler sonucu zaten yeterli olan gücünün bir hayli etkisizleşmesi, Kıvılcımlı'yı tek bir modele saplanmanın doğru olmayacağı, devrimin biçimini, başarıldığı ülkeyle içinde yaşadığımız toplumun sosyal şartlarının farklılıklarının tayin edeceği görüşüne getirmiştir. İşte bu noktada, somut durumun somut şartlarının tahlili ile, Türkiye toplumunun sosyal analizinin yapılması gereği ister istemez bu toplumun geçmişi de incelenmesini zorunlu kılar :

Kıvılcımlı bu süreci şöyle anlatıyor :

«Böyle bir araştırma neden önemli oldu?

Bugün Türkiye'yi anlamak için, onun, dün içinden çıktığı (daha doğrusu bir türlü içinden çıkamadığı) Osmanlı tarihine inmek gerekti. Osmanlı tarihinin maddesine girince, onun İslâm medeniyetinde bir «Rönesans» olduğu belirdi. İslâm Medeniyeti : tıpkı Grek ve Roma Medeniyetleri gibi, Kent'ten (Cité'den) çıkmış Antika (kadim) medeniyetlerden biriydi. İlk Sümer öncesinden (Protosümerlerden) İslâm medeniyetine gelinceye değin sıralanan antika medeniyetlerin hepsi de : hem birbirlerinin aynı, hem birbirlerinin gayri olarak birbirlerinden çıkarlar, hep aynı gidişi (prose) gösteriyorlar ve bir tek kanuna uyuyorlardı.

Günümüze değin uzanmış bütün problemlerin : sebep - netice zincirlemesiyle nasıl taa Protosümerlere dek dayanıp çıktığı duduru anlaşılmadıkça, hiçbir somut (konkret) Tarih olayı gereği gibi aydınlanamıyordu.» (Tarih Tezi, s. s. 43).

«Osmanlı Tarihinin Maddesi : ne Marks'ın, ne Engels'in, ne Lenin'in ele almaya vakit bulamadıkları konulardandır. Çünkü onlar Osmanlı «Maddesi» ötesinde gelişmiş, bunalmış Kapitalist toplumun ilişkisi ve çelişkileri ortamında yaşamışlardır. Biz Türkiye'nin Türkleri ise, gırtlığımızı dek Osmanlı Tarihinin Maddesi ve Ruhu içindeyiz. O mad

de ile ruhu açık seçik kavramadıkça, "Ekonomik" ten, hele "Politik" ten söz etmemiz, en azından Medrese Mollahığı olur. Mollahığım skolastik biçimi ile sözde diyalektik biçimi arasında pek ayırt yoktur.» (Osmanlı Tarihinin Maddesi, s. 8).

«İşte Osmanlı Tarihinin Maddesi ardında yatan ve dokunanı cin çarpmışca vurup yıkan "Ruh" budur. Osmanlı Tarihinin Ruhu burada gizlidir. Bu Ruh anlaşılmalıdır, Osmanlı Tarihinden hiç mi hiç birşey anlaşılabilir mi? O tarihin öz ürünü olan bugünkü Türkiye'mi zin Ekonomisi, Sosyolojisi, Politikası üzerine yapılacak her ezbere yargı, Tarihsiz, demek köksüz ve dolayısı ile de etkisiz kalmaya mahkum bulunmaz mı?» (Osmanlı Tarihinin Maddesi, s. 14-15).

Kıvılcımlı, içinde yaşadığı toplumun tanınabilmesi, tarihin akışı doğrultusunda devrimci mücadele yürütülebilmesi için, o toplumun bugünü oluşturan geçmişinin iyi anlaşılıp bilinmesi gereği üzerinde durmuştur. Bu zorunluluğu duymuştur. Bu konuda hakkının mutlaka teslim edilmesi gerekir. Bugün halâ, sosyalist hareketimiz içindeki çeşitli akımların, Türkiye toplumunun analizinin genel çizgilerinde bile anlaşamamış olduğu gerçeğini gözden uzak tutmazsak, Kıvılcımlı'nın ne denli haklı olduğunu teslim etmemiz gerekir.

Kıvılcımlı bu konudaki çalışmalarının tarihesinin özeti ise şöyle yapmaktadır :

«Antika Tarih parça parça edilmiş bir ce set (ölü varlık) ıdır. verilirdi. Oysa o parçalı görünüşün üstünde Tarih dinasnite bir bütünlük yaşar. Bu gerçeklik üzerinde 1926 yılından beri yeri geldikçe araştırma yapmak tan geri kalmadık. Engels'in Amerikalı Morgan'dan alıp işlediği Tarih Öncesi keşfini o açıdan inceledik. Konu olağanüstü aydınlığa kavuştu.

1940 Yılı konuyu yazılı bir biçime soktuk. Araştırmalarımıza "Tarih Tezi" demıştik. O tez açısından, gerek Türkiye gerekse İslâm Tarihleri çok ilginç teorik ve pratik açıklamalara kavuştu. Bu açıklamaların yazılı biçimlerine : "İslâm Tarihinin Maddesi" ve "Osmanlı Tarihinin Maddesi" adlarını vermiştik. Hatta 1935 yılları kurulan "Marksizm Bibliyoteği" (Tarihi Maddecilik Kütüphanesi) serisinde bu son iki kitabı yayınlamak üzere

re basılı biçimde ilân bile edip sıraya koyduk.

1939 Yavuz davasında gerek Osmanlı, gerek İslâm "Tarihinin Maddesi" üzerine olan el yazmaları gizli polisçe birer suç belgesi imişçe gaspedildi. Ve bir daha o el yazmalarının tek tük, eksik taslaklarından başka izini tozunu bulamadık. Hele, Kur'an-ı Kerim'i satır satır izleyerek temiz ettiğimiz "İslâm Tarihinin Maddesi" kitabının birinci cildi, bağırta çağırta yok edildi. Söz verilmişken, yıllar sonra, bulunamadığı gerekçeyle geri verildi.

Böylece 1926'dan 1965 yılına dek 39 yıllık emekler, ya gizli polisin, yahut Marks ve Engels'in "Alman İdeolojisi" adlı yazıları için söyledikleri gibi "Farelerin kemirici eleştirisine" bırakıldı. Kendimiz kurbanlık koçtuk, yazılarımız, emeklerimiz mi kurtarıldı?

Ancak 1965 yılı, son bir çaba ile "Tarih Tezi" nin "Bakıyyetüs Suyûf" unu (kılıç artıklarını) bir telâş ve acele ortasında yayımlama fırsatını kaçırmadık. Çıkan kitap: "Tarih - Devrim - Sosyalizm" oldu. Kimi gençler, kitabın "şok etkisi" yapacağını ummuşlardı. Kendilerine : "görürsünüz!" demıştim. Bekle diğim oldu. Tez : bir zındık kuyusunun yaş ve taş duvarına vurmuş yumruk gibi yankısız kaldı.»

Kıvılcımlı böyle yola çıkar. Kuşkusuz olumlu bir düşünceyle, üzerinde yaşadığımız toplumu hakkıyla anlayabilmek için geçmiş belli bir iç bütünlük içinde iyi kavrama niyetiyle... Ama, bu yolda, bilim ve bilimsel metod yerine idealizm ve metafizik metod geçirilince ne olur?

Yine, Kıvılcımlı'yı bu dünya görüşüne ve onun temelindeki barbar idealizasyonuna vurduran etkenlerin temelini oluşturan koşullara, işin maddî temeline dönelim kısaca.

Gerçekten bu maddî temel, Doktor'un kendi yazılarından dahi çıkarmak mümkündür. O, bir yandan işçi sınıfının bilimini okumuş, öte yandan da, sömürüye, baskıya, hak sızlıklara başkaldırmış bir aydındır. O, önün de 1917 Devrimi örneği de olan bir aydın gözüyle yeryüzündeki «kötülüklerin» kaldırılması için sosyalizmin şart olduğunu görmekte-dir. Bu onu, yeryüzündeki tüm «iyiliklerin» kaynağının sosyalizm olduğuna götürmektedir. Oysa, Kıvılcımlı'ya göre günümüzde öyle namuslu ve iyiniyetli aydınlar vardır ki

—üstelik bunların sayısı pekçoktur ve bir kısmının elinde önemli «imkânlar» bulunmaktadır— bunlar işçi sınıfının bilimiyle tanışmadıkları halde böyledirler. Yani bu aydınlar hem «eşit -doğru -yiğit» tirler, hem de bilimi bilmedikleri için sosyalist değildirlir! Kıvılcımlı, o inanmış tavrıyla «iyilik» le sosyalizmi kafasında özdeşleştirmiştir. Ona göre, söz konusu aydınların mutlaka sosyalist olması gerekir. Modern bilimle tanışmadıkları için bu kimseler, «modern sosyalist» olamamaktadır! O halde «İkel sosyalizm» ne güne durmaktadır? Sınıflı topluma geçmeden önce insanlar sömürsüz ve ortak mülkiyet ilişkileri içinde yaşamıyorlar mıydı? «Modern sosyalizm» de de sömürü ve özel mülkiyet olmadığına göre İkel komünal toplum insanının yani barbarların İkel de olsa Kıvılcımlı'ya göre «sosyalist» olduğunu kabul edebiliriz. Kaldı ki tarihi belgeler bize, bu «İkel sosyalist» insanların karakter bakımından üstün olduklarını gösteriyorlar. Sosyal ortamın objektif şartları bakımından da barbar insanın karakter bakımından üstün yani «eşit -doğru -yiğit» insan olması gerekir!

Doktor, aradığı sosyalizmi, böylece tarihin derinliklerinde bulur. Ve bu İkel sosyalizm bulunduktan sonra tarih bütünüyle aydınlığa kavuşur. Çünkü Kıvılcımlı, tarihi bütün iyiliklerin kaynağı olan sosyalizmin devindirdiğine; sosyalizm dışında bütün olup bitenlerin bir hastalık, bir nevi dinden ayrılma olduğuna inanmıştır. Aynen şöyle der: «Bugünün bilimsel sosyalizmi, İkel sosyalizmin tek güçlü mirasçısıdır.» (İkel Sosyalizm den Kapitalizme İlk Geçiş, s. 116). Oysa gayet iyi bilindiği gibi, bilimsel sosyalizm İngiliz ekonomi politiği, Alman klasik felsefesi ve Fransız ütopyacı sosyalizmi üzerine kurulmuştur. Oysa Doktor bu üçlüden, ekonomi ve metot unsurlarını gözden kaçırarak, moral unsuru açıkça vurgular. Şüphesiz ki bilimsel sosyalizm, Ortaçağ köylü ayaklanmaları ve İkel komünal toplum kalımlarından etkilenmiş olması muhtemel ütopyacı sosyalizmin mirasçısıdır denilebilir. Ama sadece bu söylenip bırakılınca, hele «tek güçlü mirasçısıdır» gibisinden vurgulamalar yapılmıca moral değerlere yüklenen olağanüstü «tarihsel görevler» açıkça belirginleşir. Ve böylesi bir sonuç, Kıvılcımlı'nın dünya görüşü ve buna uygun tarihi açıklama metodu

gözönüne getirilince tam bir paralellik gösterir.

Üstelik Kıvılcımlı, aşağıya aktardığımız alıntıda barbar idealizasyonuna dayanan dünya görüşünün olağanüstü veciz bir örneğini verir: «Şimdi, insan olmak için barbar mı olalım? Hayır, sosyalist olmak yeter.» Doktor'un burada kasettiği insan ortalama insan değildir şüphesiz! Bu insanın, bir devrimcinin moral niteliklerini taşıyan bir insan olması gerektiği cümlenin bütününden hemen anlaşılır. Yani Doktor'a göre, çağımızda insan olmak için sosyalist olmak gerekir. Geçmişe ise gene sosyalist olmak gerekir. Ama İkel sosyalist, yani barbar! Kısaca formüleleştirirsek: İkel sosyalist (barbar) = iyi insan = modern sosyalist.

İşte günümüzün namuslu ilerici aydınına Kıvılcımlı bu görüş açısından yaklaşır. «Kitap» la tanışmak imkânını bulamadığı için modern sosyalizme ulaşamayan bu «insan» lar olsa olsa «İkel sosyalist» yani barbardırlar. Tabii «barbarlık», günümüzde toplum biçimi olarak sözkonusu olamayacağına ve barbar dedelerimizden insanın fizik varlığı yani kalıtım yoluyla günümüze aktarılamayacağına göre, yegane yol «gelenek -görenek» olmaktadır. Ne var ki, «gelenek -görenek» bilime göre bir üstyapı kurumudur ve karşılıklı etki -tepki ilişkilerine rağmen son tahlilde belirleyen değil belirlenendir. İşte Kıvılcımlı'nın dünya görüşündeki eklektik yapı, onu bu noktada açmazda düşürmüş, tarihte toplumların biçimlenişinde temel tayin edici faktör aldığı kategori, yani barbarlığın İkel sosyalist gelenek -görenekleri, karşısına bir üstyapı unsuru olarak çıkınca, bunu, hiç tereddüt etmeden, sanki Marks ve Engels öyle bildirmişçesine, üretici güçler içine ithal edivermiştir.

Kıvılcımlı'nın Kendi Özel Şartları

Kıvılcımlı'yı böylesi bir dünya görüşüne, böyle bir metoda vardırın objektif şartlardan birisi de, gene sosyal ortama bağlı olarak kendi şartları olabilir. Gerek sosyalist hareketimiz içindeki sorunların, gerek uzun süren hapisane hayatının sebep olduğu yalnızlık ve bir başınlık, onu, kendi sosyalistliğinin ya da sosyalist oluş biçiminin evrensel bir model olduğu zehabına götürmüş ve

«kitap» la tanıştığı için kendisinin modern sosyalist olduğuna, ama binlerce «kitapsız», «iyi» insanın kendi dışında var olduğuna ve bu «iyi» insanların da «ilkel sosyalizmin» gelenekleriyle mücehhez olduklarına inandırmıştır. Öyle ki, bu dünya görüşü, hayatın kendisi tarafından, sosyal gerçeklik tarafından amansızca eleştirilip tekzip edildiği halde yılmamış ve bunu kaderin bir cilvesi olarak yorumlayıp «bundan ötürü feleğe küsülmez» deyip geçmiştir. Aşağıdaki alıntı bu konuda açıklayıcı olabilir :

«Proletarya Açısından Demokratik Devrim

İşçi sınıfı açısından mesele : 1954 yılı bütün soyutluklar dışında konulmuştur. Hemen iktidara gelecek bir gücün, en ufak iktidarcılığa düşmeksizin, açıkça kavrayıp uygulayabileceği denli basit, kısa bir parti tüzüğü ve programı biçiminde ortada idi. Parolası : İkinci Kuvayimilliyetçilik idi.

“Devleti milletten üstün değil, Milleti devletten üstün tutan gerçek hürriyeti fiilen kurmak ve anti - demokratik kanunları ayıklamak” teklifi ile (V. P. Tüzüğü Md. 2) başlıyordu. “Müzmin işsizlik ile azgın hayat pa hası kanserini” Atom enerjili Ağır sanayi ile gidermek için UCUZ DEVLET ve ŞUURLU TİCARET’in ne olduğunu, hangi “Ruh” la kimlere dayanarak nasıl başarılabileceğini dundurca ortaya seriyordu...

Daha 15 Ağustos 1957 günü : “İkinci Kuvayimilliyeye Seferberliğimiz istesek de istemesek de, günün meselesidir.. Mübarek iktisadi ve içtimai Kuvayimilliyeye seferimiz sevgili milletimize uğurlu olsun.” (Gereğe, s. 4) öngörüşü yazılı basılı biçimde haber verildi.

Bu haber verilirken, 27 Mayıs’ın ilk öncü çarpışmasını yapan “9 subay hadisesi” ni kimse bilmiyordu. Hadise kendiliğinden patlak verdiği zaman : İşçi açısını koyanlarla, 27 Mayıs davranışını mustulayanlar aynı “Harbiye” zindanlarında, birbirlerinden habersiz işkencelendiler. Her iki (Vatan Partisi ve 9 Subay) dava da “beraat” le sonuçlandı. Konu böylesine canlı, gerçek ve aktüeldi.

27 Mayıs Vatan Partililerle 9 Subaya işkence yaptırınları Yassıada’da rahatça dinlendirdiği gündü. Türkiye İşçi Sınıfı açısın-

dan M.B.K. : “Tarihimizde daima kuvvetle çarpan kalbimizin : yiğit ordumuzun... İkinci Kuvayimilliyeye gazası” diye kutlandı.

Bir hafta içinde, “Birinci açık mektup” ile 27 Mayıs’ın Teorik ve Pratik anlamı ve yapacakları özetlendi. 3 ay geçmeden “ikinci açık mektup” la : “M.B.K.’ni ısıramayınca alkışlayanların” telâşının taa Londra’daki Times’dan nasıl geldiği belgelendi. Bütün meselelerimiz, elde rakam, bir yol daha en pratik yanlarıyla ekonomik ve sosyal bakımdan bir daha “açık konuşuldu”. İhtilalcilere şöyle denildi : “Siz millet hayatının yüzlerce yılında bir görünen güçlü HAKEM’siniz. Teker kişi olarak —Arab’ın ‘Halitâtül hata ven - nısyân’ (Yanlışlar ve unutkanlıklar katışımı) dediği birer insan olabilirsiniz. Ama KOMİTE olarak —Halk dilindeki kutlu ‘ÜÇLER’, ‘YEDİLER’, ‘KIRKLAR’ gibi— ‘OTUZ SEKİZLER’ adı ile tarihe geçecek işler yapmaya çağırılı evliyalarsınız. (İkinci Kuvayimilliyetçiliği) sizler de başaramazsanız yazık olur Türk Milletine.” Ne çıktı? Yüzeyde kalan bir iki yankı. “Rezonans” yoktu işçi açısında. Bundan ötürü feleğe küsülmez. Hele Silâhlı Kuvvetlerimiz hiç mi hiç yadırganamaz. Onlara gelinceye dek nicelerini gördük görüyoruz.» (27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi, s. 226/227).

«...İnsan ülküsünde hep “altıncağ” olarak yaşadı; her sosyal çıkmazda tek kurtuluş bayrağı gibi dalgalandı; Kapitalizmin tunduğu Siyasî Hürriyet’e dahi temel oldu ve şimdi Modern Sosyalizmin gerçek güçlerine yedi bin yılın ötesinden el sallıyor.» (İlkel Sosyalizmden Kapitalizme İlk Geçiş, s. 117). dediği «ilkel sosyalizm» in günümüzdeki kalıntıları, değil el sallamak Kıvılcımlı’nın salladığı eli bile görmezden gelmişler ve büyük bir iştiyakla beklediği «modern sosyalizmin güçleri» yle «ilkel sosyalizmin güçleri» arasındaki «rezonans» gerçekleşmemiştir.

Yukarıdaki alıntının yapıldığı paragrafın daha önceki kısmında ise şöyle denilmektedir :

«İlkel sosyalizm barbarlık kılığı altında Tarihsel Devrimler yaratarak sosyal devrimlere VEKİLLİK ediyordu. ASİL veya MÜVEKİL olan bilimsel sosyalizm, insan varlığını ve bilincini sardıktan sonra elbet vekile rol kalmaz.»

Buradan da açıkça görüldüğü gibi sosya-

lizm adeta müminlerin tanrısı gibi dünyayı yöneten ide halini alır. Aslolan bilimsel sosyalizm gelene değin, ilkel sosyalizm ona ve killik eder. (İslamlık gelene değin diğer dinlerin de «hak» dini oluşu gibi!) Ve modern sosyalizm gelince bayrağı ona devreder! Ama görevi bitmiş midir? Hayır! «Bilimsel sosyalizm insan varlığını ve bilincini sarana kadar» üzerine düşen «rol»ü oynar!

Özetleyecek olursak, Kıvılcımlı'yı böyle bir dünya görüşüne varıran bir objektif ve sübjektif şartlar bütünlüğüdür. Kendi sınıf kökeni ve yapısı, yetişmesi, yetiştiği ortam, Osmanlı'nın yıkılışı, mistik eğilimleri, Bilim yerine «iman»ı geçiren sübjektivitesi... Öte yanda çok kısa değinmeye çalıştığımız 1920 sonrası ortamı. O dönemlerde Türkiye'nin şartları, işçi sınıfı hareketinin gelişmemişliği, sosyalizmin kitlelerden kopukluğu ve he nüz prekapitalizm kabuğunu kıramamış bir toplum. Sömürünün türlü biçimi, değer yargılarında sarsılma, kurtuluş savaşı ve sonrası, sosyalist hareketin işçi sınıfı temeline oturamayışı, sağlam, güçlü örgütlenmeyi oluşturamayışı, aydın hareketi niteliği, buna rağ

men sosyalist olmayan ama zamanın da değimiyle «ülkücü» genç Cumhuriyet kuşağı aydınları ve ideolojik seviyenin olağanüstü düşüklüğü, hareketin kısırlığı.

Bu objektif ve sübjektif şartların birleşmesi, Ekim Devrimi örneğinin etkilemesiyle Kıvılcımlı'yı vardığı noktaya, yani eklektik, idealist - mistik küçük burjuva dünya görüşüne vardırmıştır.

Bütün bu yanlar hesaba katılmadan, bazıları Kıvılcımlı'nın Türkiye'de bir başka devrimcide görülmeyen ölçülerde işçi sınıfı, sınıfsal mesele ve örgüt vurgulaması karşısında (onda doğru olan ne varsa tümü karşısında) işin bir yanını vurgulayarak Türkiye'nin en ileri işçi sınıfı devrimcisini selâmlayacaklar, bazıları ise, sadece idealist - mistik yanını alacaklardır. Asıl mesele, onun dünya görüşünün yapı ve niteliğini yapmaya çalıştığımız şekilde doğru tesbit ederek, bu dünya görüşünün temellerinin, yöntemlerinin işçi sınıfı sosyalizmiyle bağdaşmadığını göerek, bu eklektik yapı içinde gerçek bir değerlendirme yapabilmektir.

III

KIVILCIMLI'NIN DÜNYA GÖRÜŞÜ VE SOSYALİZMİN MESELELERİ

Araştırmamızın bu birinci bölümü, başta da değindiğimiz gibi Kıvılcımlı'nın dünya görüşüne ayrılmıştı. Onun sosyalist hareket, sosyalist mücadele için önemli pratikle içiçe, pratiğe ışık tutacak çeşitli konulardaki görüşlerinin eleştirisi ile başlaması gereken bu araştırma, bu konuda Kıvılcımlı'nın (dünya görüşünün eklektisizminden kaynaklanan) çe lişkili bir yapı göstermesi nedeniyle daha temellere, dünya görüşüne kadar inmek zorun da kaldı. Kıvılcımlı'nın sosyalizmin çeşitli meseleleriyle, devlet ve devrim sorunundan, millî meseleye, enternasyonalizmden Türkiye ve sınıf tahlillerine kadar çeşitli konulara bakış gelecek yazıların konusu olacak.

İnceleme - eleştirimizin bu bölümünde Kıvılcımlı'nın dünya görüşü üzerine söyleyeceklerimiz —şimdilik— sona eriyor. Yine de bu dünya görüşünün çeşitli önemli meselelere bakışını da nasıl etkilediğini ve onun na-

sıl bir sapma çizgisine getirdiğini somutlamak bakımından, ilerde yeniden ele alınacak iki temel meseleye, burada kısaca değiniyoruz.

«Proleterya Aydınları» ve «Jöntürk Geleneğimiz»

Bu konunun, Kıvılcımlı'da, şimşekleri en çok çeken, günümüzdeki somut yeri ve önemi bakımından, kendi tabiriyle en «yakıcı» konu olduğu su götürmez. Bu bakımdan «proleterya aydınları ve ona bağlı Jöntürk geleneğimiz» konuları bu yazının kapsamı içinde değil, müstakil bir konu olarak ele alınacaktır. Ancak Kıvılcımlı'nın dünya görüşünün günümüze uygulanmasının tipik örneklerinden biri olduğu için, konuya kısaca değiniyoruz.

Kıvılcımlı'nın dünya görüşünün oluşumu

açıklanırken, «İlkel sosyalizm» ile «modern sosyalizm» in günümüzde buluşmasını nasıl bir iştiaqla beklediğine değinilmisti. Kıvılcımlı için, «ordu gençliği» ve «öğrenci gençlik», yani işçi sınıfı dışındaki bu iki güç bizim ve bize benzec ülkelerden geçmişlerinden gelme «orjinallikler» e sahiptirler. Dünyanın pek çok ülkesinde eşleri, benzerleri bulunmaz. Türkiye ve benzeri ülkelere özgü bu «orjinalite» nin nedeni ise, «barbarlıktan medeniyete» en geç geçen uluslardan biri olmasıdır. Böyle olunca, bu iki toplum kategorisi, —ordu gençliği ve öğrenci gençlik— «gelenek - görenek» ve «kollektif aksiyon» u ile «ilkel sosyalizm» i ifade ederler. Her iki sosyalizm, işçi sınıfı sosyalizmi ile «ilkel sosyalizm» Kıvılcımlı'nın dünya görüşünde olduğu gibi bugünün dünyasında da buluşacaklardır. Buluşmalarını için bir sebep yoktur. Çünkü her ikisi de sosyalizmdir!

Bu tez'i Kıvılcımlı'nın kendi «tezi» yle bile kolayca çürütmek mümkündür. Sözelimi, 1300'lerde barbarlıktan medeniyete geçen ve sonra da medeniyetin türlü rezillikleriyle (Kıvılcımlı'ya göre) yozlaşan Türkiye toplumunda, bu «orjinalliği» proletarya yanlısı bir devrim yapacak ölçüde bulmak mümkün olmaktadır da, her nasılsa, Osmanlı'dan çok daha geç, hem de yoşlatırıcı medeniyete değil, sosyal devrim yoluyla insanlığı çö küştürüp kapitalizme geçişi sağlayan taş baltalı, barbar İngilizlerin bugünkü toplumunda bu orjinalliklerin esamisi okunmaz! Sözelimi «doğu firavunluğu» barbarlığı öylesine yaşatmaz ki doğudan bir türlü kapitalizm çıkmaz. Buna karşılık batı barbarlığı, medeniyetin «Ruh-u Habisi Roma Kilisesi» nce bir türlü yıkılamadığından, kapitalizm «batı» da doğup gelişir. Ama sıra ulusal kurtuluş hareketlerine geldiğinde durum değişir. «Batı» da kapitalizmi kuran «barbarlık = ilkel sosyalizm» uykuya yatar, «doğu» da ise kapitalizmi bile kuramayacak ölçüde taa o zamanlar yok olup gitmiş olan barbarlık = «ilkel sosyalizm» ulusal kurtuluş hareketleri, ya da sosyalizm söz konusu oldu muydu hortlayıverir!

Zaten Kıvılcımlı'nın kendisi de, Osmanlı'daki iniş çıkışları, kendi dünya görüşüyle izah etmek durumunda kalınca şunları yazmaya mecbur kalır : «Daha Dördüncü Murat zamanında 'Eski Dirlık Düzeni'nin geri gel-

mesi için, ilk Osmanlı İb'lerini (Gazi'lerini) geri getirmek lâzımdı. Onların doğru insan ruhu, tarih öncesi insan toplumu ile birlikte sönmüştü. O, eşit insan toplumu düzeni yerine bezirgân medeniyetin eşitsizliği içlere işlemiştir.» (Osmanlı Tarihinin Maddesi, s. 33).

Daha Dördüncü Murat zamanında, yani yaklaşık 3 asır önce o barbar gelenek göreneği v.b. nin, nasıl olup da yeniden tarih sahesine çıktığını, Doktor kendi kendine sormaz. Zaten bu soruyu sorabilse, tarihi ah-lâki planda açıklayan sisteminin bütünüyle yıkılıp gitmesi iştenden değildir.

Gençliğin ister sivil olsun, ister asker, devrimci mücadeledeki yeri ve önemi hakkın da pek çok bilimsel çalışma yapılmıştır, yazı yazılmıştır. Bilinenleri tekrar etmek istemiyoruz. Gençlik, dünyanın neresinde —hele emperyalist sömürü ağı içindeki ülkelerde— ne ise, Türkiye'de de odur. Ancak zaman ve mekân şartlarına bağlı olarak değerlendirilmelidir bu hükmümüz. Elbette ki bugün Türkiye gençliği ile Bulgaristan, ABD ya da Viyetnam gençliği arasında zaman ve mekân değişikliklerinden ileri gelen önemli farklar vardır. Nasıl ki, bu sayılan ülkelerin gençliklerinin herbiri bir diğerinden önemli nitel farklılıklar gösteriyorsa...

Sivil gençlik ile «ordu gençliği» arasında ki farka gelince... Ordu gençliğinin, bir yandan Kemalist etkiler altında, öte yandan geç miştenden devlet sahipliği etkisiyle, sivil gençlikten daha fazla kendini «politik» hissetmesi mümkündür. Ama bu politik «bilinçlenme» nin ağır basan yanının «burjuva milliyetçiliği» olduğundan şüphe edilmesi için neden ve veri yoktur. Devlete sahip çıkma biçiminde oluşabilecek bir politik «bilincin» temeli de çoğu zaman geri kalmış ülkenin gurur kırıcı utancına başkaldırma yatar ki, böylesi bir durum bir «devrimciliğe» yol açsa bile bu «devrimcilik» en sosyalist kabukla süslü olduğu zaman dahi altında burjuva milliyetçiliği sıratır. Milliyetçiliğin ise enternasyonalist olan işçi sınıfı devrimciliği ile uzak yakın ilişkisi yoktur, Tarih, dünyada sosyalizm iddiasıyla ortaya çıkan nice burjuva, küçük burjuva milliyetçi atımların örnekleriyle doludur.

Buna karşılık sivil gençlik (öğrenci kastediliyor) daha «kozmpolit» gözükse bile,

daha az milliyetçi olduğu ve de yetişmesinde aynı ölçüde milliyetçiliğin tesirinde kalmadığı için işçi sınıfı sosyalizmine yakın da ha çok unsuru bağrında barındırır ve daha önemlisi işçi sınıfı çalışması yapmak için şartları çok daha müsaittir.

«Jöntürk Geleneği» meselesi ise, Kıvılcımlı'nın yine sübjektif yorumuna tabi tuttuğu bir konu olarak görünmektedir. Kıvılcımlı «Jön Türk» lüğün Türklere özgü olduğunu iddia ederken kendisiyle çelişkiye düşer. «Gavurlar» Jöntürlüklere «Jöntürk» demişler de başka bir ad koymamışlar. Ondan sonra «Jöntürk»lük yapan diğer ulusların gençlerine de Jöntürk denmiş. Neden?! Çünkü ilk önce Türkleryapmış ve Türklere özgü Jöntürlüklük olsaydı. Ama en basit bir çürütmeyle, eğer Türklere özgü bir orjinallik ise başka ulusların gençleri neden Jöntürlüklük yap-sınlar? İsim babasının Türkleryolması meselesinin özünde ne değiş-tirir?

İkinci nokta, Jöntürlüklüğün barbar gelenekle, ilkel sosyalizmle v.b. hiç ama hiç ilişki olmamasıdır. Hatta çağıyla kıyaslandığında treni kaçırmış bir akım bile sayılabilir.

Jöntürlüklük bilindiği gibi Osmanlı toplumu şartlarında burjuva demokratik devrimci liğidir.

O dönemde Avrupa'da sosyalist hareket toplumu sarmış, sosyal muhalefetin adeta odağı, cazibe noktası haline gelmişti. Hatta o sıralarda pek yakınımızda bir de sosyalist devrim (Paris Komünü) olmuştur. Bu sırada Jöntürlükler burjuva devrimi sloganlarıyla, burjuva devrimi peşindedirler.

Oysa Türkiye şartlarına yakın seviyedeki ülkelerden gelen aydınlar işçi sınıfı devrimciliğine çoktan sarılmışlardır o dönemlerde. Birinci Enternasyonal İkin-cisi izlemektedir. İşçi sınıfı devrimciliği hızla yükselmektedir. İşçi sınıfı biliminin temel klasikleri çıkar çıkmaz en küçük ulusların dillerine çevrilmektedir. Oysa bizde, aynı dönemlerde Jöntürlükler burjuva devrimi düşüncelerini geliştiriyorlar. Ancak Büyük Ekim Devrimine doğru ve ondan sonra, Jöntürlükler içinden bazıları işçi sınıfı sosyalizmine gelebiliyorlar.

Denilebilecek ki, o zamanki Osmanlı ülkesi şartlarıyla kıyaslandığında bu hareket «ilerici»dir. Doğrudur ama yine de Jöntürlüğün geçmişteki «barbar gelenekle» hiç il-

gisi yoktur. Şayet Jöntürlük «ilkel sosyalist, ilb gaazi» geleneğinden geliyor idiyse, bu geleneğin en yakını olması gereken kardeşini, «modern» sosyalizmi görmemesi bakar körlükten başka bir şey olamaz. Yok eğer Osmanlı monarşisine karşı Jöntürlüklerin burjuva demokrasisini savunmaları ilerici iktidar deniyorsa, şüphesiz bu ilerici iktidar ama artık o devirde otokrasilere karşı burjuva demokrasisini savunacak demokrat burjuvalar tarihe karışmış olduğu için bu «ilericiliğin» de içinde bir tutarsızlık, köksüzlük, gerçek dışılık olduğu hemen belli oluyor.

Kısacası, işçi sınıfı devrimciliği metropollerde kol gezerken, bundan zerre kadar etkilenmemiş ve üstelik bir aydın hareketi olduğu halde bilime böylesine bigane kalmış «Jöntürlük» hareketinin «ilkel sosyalist gaazi ilb» geleneğiyle bir ilişkisinden çok Osmanlı ülkesinde kapitalist ilişkilerin yerleşmesini uygun gören metropol burjuvazisiyle ilişkisi akla, verilere ve bilime daha yakın gelmektedir!

İşçi Sınıfı Enternasyonalizmi Ve Kıvılcımlı

İşçi sınıfı sosyalizminin önde gelen kıstaslarından biri ve belki de en önemlisi işçi sınıfı enternasyonalizmine olan bağlılıktır. Bu bakımdan Kıvılcımlı'nın bütünlüğüne bir eleştirisi yapılırken, işçi sınıfı enternasyonalizmine karşı tavrının da değerlendirilmesi gerekir. Ancak bu değerlendirmenin kendisi tek başına bir çalışmanın konusu olduğu. Kıvılcımlı'nın devrimci mücadelesinin bütünü perspektivinde ele alındığı takdirde, şüphesiz daha ikna edici, daha az tartışmalara yer bırakan bir niteliğe kavuşur. Böyle bir çalışma ise Kıvılcımlı'nın dünya görüşünün genel hatlarını tesbit etmeye yönelik bir yazının kapsamı dışında kalır. Biz burada sadece Kıvılcımlı'nın dünya görüşünün, onu, işçi sınıfı enternasyonalizmine bakarken getirmiş olduğu olumsuz noktaları işaret edeceğiz.

«İlkel sosyalizme» olan aşırı sempatisi Kıvılcımlı'yı, günümüz dünya devrimci hareketinde işçi sınıfı enternasyonalizminden uzaklaştırır. O sömürge, yarı bağımlı ve gelişmekte olan ülkelerdeki devrimci hareketleri, «modern sosyalizm» in fiili varlığına bağlayacağı yerde, «ilkel sosyalizm» in gelenek

-göreneklerine bağlar. Böyle olunca, dünya sosyalist sistemi, uluslararası işçi sınıfı hareketi ve ulusal kurtuluş hareketlerinden oluşan dünya devrimci hareketinde, tayin edici güç olan dünya sosyalist sisteminin önemli rolünü görmezden gelmekten, ve özellikle uluslararası işçi sınıfı hareketine gerekli önemi vermezlikten kaçınmaz. Buna karşılık Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki ulusal kurtuluş hareketlerini, sanki dünya devrimci hareketinin ilk iki unsurundan bağımsız geliştirmişçesine alabildiğine ön plana çıkarır ve abartır. Bu tutum onun eklektik dünya görüşünde geçmişten geri dönerken bera berinde getirdiği hayali sosyalist yanının nasıl ağır bastığının ve onu işçi sınıfı çizgisi dışına nasıl çıkardığının tipik örneklerinden biridir.

«Uzun saçlı Çin'den, kıvrıkcık başlı Afrika'ya, Amerika'dan Küba'ya dek yeryüzünün «Geri» yahut «Asyalı» denerek «Antika»lığından başka değer verilmeyen ülkeleri mahşer yerine döndü. Tanrının terazisi önünde hesap vermekten çok tartışarak hesap soruyorlardı, Emperyalist Anayurtlardan.» (Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Tarih Tezi, s. 34, 35).

«Geri kalmış» ülkeler niçin «Azgelişmiş» bulduklarını gene o Marksizmden öğrenmişlerdi? Bildikleri gibi, doğru Sosyalizme atılıyorlardı. Bu toptan bir «Mazlum Milletler, Ezilen Uluslar» akını idi. Avrupa, Ortaçağdan önce olduğu gibi Kapitalizmin sonunda da, tarihinde ikincidir, yeni bir «Muhaceret'i Akvam : Ulusların Göçü» ılgarına hiç beklemediği yönlerden uğramıştı...

O zaman kafalara dank etti. Yeryüzünde 500 yıllık «Özel Teşebbüs» Cennetine bu geri «Barbarlar» kulak asmıyorlardı. «Hürriyet için Hürriyet» gevişi getiren Batı Kapitalizminin, Osmanlı Kapıkulları kadar süslü ve tıktıntılı ücret köleleri sürülerin kendi alın ya zılarında uyarmannın yolu, işte, Antika Tarih gelenek görenekli sömürge, yarı - sömürgelelerden geçiyordu.

7000 yıllık Antika Tarih yeni bir Tufan yaratıyordu. O kaçınılmaz hengâme 7000 yıllık yaşantısını güneşin altına seriyordu. Kim seden ne «Kutsal Kişi Mülkiyeti» büyüdü, ne «Vazgeçilmez Özel Sermaye» buyrultusu sormuyordu. Kendi göbeğini kendi kesiyor, kalkınmanın Kapitalist Olmayan yolunu deniyor ve açıyordu.

Ne idi bu Antika Çağların Barbar saldırtılarını düşündüren önüne geçilmez davranış? Nereden geliyordu o geri kalmış ulusların hiç bir girişimde sosyalizmden geri kalmayan ayaklanışı, şahlansı, sosyalistlenişi?. Sorunlara bakan yoktu. Bütün büyük ideolojik soruların karşılığım olaylar veriyordu. Çin'den Mısır'a, Cezayir'den Küba'ya dek tümüyle sömürge ve yarı - sömürge ülkeler yağınlarıyla, ansızın kestirmeden sosyalizme atılıyorlardı.» (Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Tarih Tezi, Tarih ve Devrim Yay. s. 35, 36).

«Böylece Antik tarih üzerine açılan her problem ölü noktada örtbas edildi. Bu noktada mezara çevrildi. Bu mezarın kapıları İkinci Cihan Savaşı'ndan sonra ansızın açıldı. İçinden hiç umulmadık canlılıkta geri kalmış ülkelerin akıncı eğilimleri fırladı. Bunlar Çin'den, Afrika'ya, Küba'ya dek Antiklikten ve egzotiklikten başka değerlerine metelik verilmeyen yeryüzü ülkeleriydi.

Geri ülkeler, klasik burjuva mukaddes ve muazzez «Kişi mülkiyeti» prensibine metelik vermeksizin, doğru sosyalizme akın etmişlerdi... «Oysa, Batılı kapitalizm sürülerinin dışında, 7 bin yıllık Antik tarihi doldurmuş, kaçınılmaz bir dünya yatıyordu. Geri ülkeler o dünyanın ölmezliğini güneşin altına çıkarıyorlardı. Ayaklanıyorlar, şahlanıyorlar, sosyalistleşiyorlardı. Bu neydi?

Soruya karşılık Çin'den Mısır'a Cezayir'den Küba'ya dek bir davranış çıkmıştı. Tümüyle sömürge ve yarı sömürge yağınları sosyalizme geçiyorlardı. Ancak, zenginliğe boğulan Avrupa'nın kuşa döndürülmüş sosyalizmine benzemeyen bir olaydı bu. Fukaralıkla bunalmış geri ülkelerin beklenmedik zaferleri sosyalizm kazanına giriyordu. Batı dünyasının sağlı sollu bilginleri gözlerini faltaşısı gibi açtılar.» (Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Toplum Biçimlerinin Gelişimi, Ekim Yal. s. 14, 15).

Açıkça görüldüğü gibi, Kıvılcımlı'nın, tarihi, «ilkel sosyalizmle» açıklama eğilimi, onun dünya devrimci hareketinin bütünlüğünü gözden kaçırmasına sebep olur. Uzun uzun övdüğü, «geri ülkelerin sosyalizme akın etmesi»nde sosyalist sistemin hiç bir payı yoktur. Zaten uluslararası işçi sınıfı hareketinin en önemli gücünü oluşturan «Batı Kapitalist» ülkelerinin işçileri, Osmanlı kapıkulları kadar süslü ve tıktıntılı ücret köleleri sü-

rüleri haline dönüştükleri için sosyalizmleri de «kuşa dönmüş» tür! Fukarahktan bunalmış geri ülkelerin «modern sosyalizmle» olan bağlantısı ise «Marksizmden öğrenmek» den ileri gitmez! Onlar «akıncı barbar eğilimleri ile «kendi göbeklerini kendileri» keserler!

Kıvılcımlı'nın dünya devrimci hareketini bir bütün olarak göremeyişinde en önemli pay yukarıda belirttiğimiz dünya görüşünün eklektisizmidir. Ama onun bu tutumunda «ta rih tezi»nin dünya sosyalist hareketinde yankı bulmamış olmasının da bir payı olabilir :

«Tarih tezini sosyalist dünyada olmaması saydı. İktidara gelmiş bir sosyalist düzenin kendine göre ideolojik yeterliği vardı. Lenin'in değil, Marks'ın bıraktığı yerden daha ileriye gitmek bir ihtiyaç olmuyor, tersine ürüntü yaratıyordu. Böylece, marksizm ker tesinde diyalektik bir doktrin, öğrencileri önüne konulmuş ve ezberlenilmiş kalıyordu... «Acı da olsa görmezlikten gelinemez. Sosyalist teorisyenler ekonomik, politik ve edebî otorite dışına çıkamaz hale geldiler. Dogmatizmin kaçınılmaz beyin kireçleşmesi başlamıştı.» (Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Toplum Biçimlerinin Gelişimi, Ekim Yay. s. 12, 13).

«Batılı veya Doğulu büyük marksist otoritelerin bu konuda ne diyeceklerini öğrenmek isterdik. Onlarınsa pek küçük ve geri ülkelerde, olaylar dururken, düşünceleri ele

SONUÇ

Dr. Hikmet Kıvılcımlı, şüphesiz Türkiye sosyalist hareketinin önemli mirengi noktalarından biridir. Onun üzerindeki «susuş kumkuması»nı kaldırmak; onu, bir yanda tapınlan tarikat şeyhi haline getirenlerin, öte yandan bilimin süzgesine vurmadan, bilim karşısında hangi noktada bulunduğunu kaale almadan reddedenlerin tavırlarından kurtarmak gerekir.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'yı, iyisiyle kötüsüyle sahip çıktığımız 50 yılı aşkın sosyalist hareketimizin bir parçası olarak değerlendirmek gündemimizdeydi. Bu yazıda, bu konuda bir ilk yaklaşım denedik.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın bir bütün halinde değerlendirilmesi, sosyalist hareketimizin birliğinin bir üst düzeyde sağlanması yolunda mutlaka başağılması gereken önemli bir adımdır.

alıp uğraşmaya vakitleri yok.» (a.g.e., s. 17).

«1 — Tarih öncesinin bilinmeyişi : Tarihi değişmez kuralların ve kurulların "Tekerrürü" kılığına sokuyordu. Tarihcil Maddeciliğin kökünden çürütmek istediğı genel eğilim bu idi.

2 — Yakındağı tarihinin bilinmeyişi : Tarih gerçekliğı gibi tarih bilimi de Herodot'lar ve Beroz'larla başlatmak zorunda bırakılıyordu. O zaman tarih, Akdeniz çevresinden Batı Avrupa'ya doğru (Kölelik - Derebeylik - Kapitalizm) üçgen tekeriyle tekerlenmiş bir özel eğilimden kurtulamıyordu... «Spesifik olarak tarih bilimi —bilebildiğimiz kadarıyla, bilemediklerimizi her zaman, herkesten öğrenmekten mutluluk duyarız— bugün klasik tarih bilimi Batı'da (Kapitalizmde) ve Doğu'da (Formel sosyalizmde) henüz yukarıda değindiğimiz iki genel ve özel eğilimden kurtulamamıştır.» (Dr. H. Kıvılcımlı, Tarih Tezi, Tarih ve Devrim Yay. s. 145).

Kıvılcımlı'nın, sosyalist ülkelerin bilim merkezlerince yapılmış çeşitli çalışmalardan haberdar olmaması, çeşitli nedenlerle olamaması, onu, bu ülkelerin bilim politikasına haksız serzenişlerde bulunmaya götürür...

Sonunda daha ilerde uzun ele alınabilecek konusuna «orijinallikler» adına geceğı gibi, vardığı nokta işçi sınıfı enternas-rekli önemi vermemek olur.

Bu yazımızla, biz; bu konuda bir adım attığımızı, ancak bu adımın mutlaka tamamlanması gerektiğini düşünüyörüz. Sürdürülecek çalışmalar, tartışmayı daha da zenginleştirecek ve sonuçta, bu konuda, işçi sınıfı sosyalistlerinin büyük çoğunluğunun mutabakatı varabilmesi mümkün olacaktır. Meseleye halâ subjektif yönden yaklaşanlar, halâ işçi sınıfının bilimini kaale almak istemeyenler de olacaktır şüphesiz. Onları ikna edecek tek güç «hayatın kendisi» dir.

Bu yazımızda, Kıvılcımlı'nın dünya görüşünün yapısını, özellikle onun tarih yorumlayış tarzından hareket ederek, «hayalci sosyalizmin, çağımızın tek somut gerçeğı işçi sınıfı sosyalizminden de etkilenen, eklektik bir bileşimi» olarak niteledik. Bu eklektisizmle ve bu dünya görüşünün vardığı sonuçlarla, küçük burjuva sosyalizmi çizgisi

onun belirgin niteliği oluyordu. Yaklaşımıyla idealist, metoduyla metafizik'ti bu dünya görüşü.

Kıvılcımlı'nın ütopyacılığının, bilinen klasik ütopyacılarla aynı kefeye konamayacağına, «ilkel komünal toplum» idealizasyonuna dayanan bir «hayalci sosyalizm» olduğuna dikkati çektik. Onun idealizmi de yine ilkel komünal toplumu idealize etmesinden ve onu metafizik bir metodela günümüze kadar getirmesinden ileri gelir.

Kıvılcımlı'nın sosyalizme olan derin bağlılığını inkâr etme imkânı yoktur. Sosyalizme olan bu derin bağlılık, onda bir inanç biçiminde yansır. **Bilimin önüne inanç geçer.** Böylece adeta dinsel bir coşkuyla **moral değerlere sarıldığı** görülür. Giderek, bu, onun tarihi de ahlaki planda açıklamasının temeli olur.

Öte yandan, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, şüphesiz ki devrim ithal edilemeyeceğini, şablonculukla yol almanın mümkün olamayacağını görmüş, Türkiye'yi geçmişi ve bugünüyle açıklama çabasına bu yüzden girişmiştir. Bu çaba şüphesiz saygı duyulacak bir çabadır. Ama nereye varmıştır? Açıklamaya çalıştığımız dünya görüşü ve onun sonucu olan metod, onu doğru bir çabada yanlış sonuçlara götürmüştür. O, gerçekten de, işçi sınıfı öncülüğünün ikinci planlara atıldığı bir dönem de, «kemalizmin» en etkin olduğu bir dönem de, işçi sınıfımızın önemini ve işçi sınıfının rolünü göstermeye çalışmıştır. Örgütün, örgütlü mücadelenin önemini, bütün hayatı boyunca vurgulamış, özellikle 1969-1970'lerin toz dumandan ortalığın görünmediği şartlarında esas görevin örgütlenme ve «Almanca konuşma» olduğunu defalarca belirtmiş, o dönemin örgütlenme anarşisine de gerçekçi eleştiriler getirmiştir. Eklektik dünya görüşünün bir parçası olarak, bir çok doğru şeyler de söylemiş, doğru noktalara da parmak basmıştır. Onun doğmatizme karşı çıkması,

işçi sınıfının biliminin bir doğma olmadığını vurgulaması da, üzerinde durmamız gereken bir gerçektir.

Şüphesiz ki bütün bu yönler, onun reddedilmeyecek yönleridir.

Ve nihayet, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, elli yıllık devrimci hayatı boyunca en güç şartlarda fedakârca mücadele etmiş, her türlü maddî manevî sıkıntıya rağmen boyun eğmemiş, burjuvazinin çeşitli baskılarına karşı örnek bir devrimci tavır göstermesini bilmiş, yüreği sürekli olarak işçi sınıfımız ve devrimci halkımız için çarpmış, beynini bu mücadele uğrunda tüketmiş önde gelen bir devrimcidir. Kıvılcımlı'nın bu nitelikleri örnek alınması gereken önemli yanındır.

Ama burada sorulması gereken soru, işçi sınıfının bilimi ve dünya görüşü dışında «doğru» nun doğruluğunu ne ölçüde koruyabileceğidir. İşçi sınıfının biliminin eklektisizme elverişli olup olmadığıdır. **Eklektisizmin** başladığı yerde işçi sınıfının biliminin ve dünya görüşünün özünün elde kaçıp kaçmayacağıdır.

Ve bu soruların cevaplarının ne genel olarak, ne de Kıvılcımlı açısından olumlu olarak cevaplandırılmasına imkân yoktur. Niyet ne kadar iyi ve doğru olursa olsun, inanç ne kadar büyük, fedakârlık ne kadar derin olursa olsun, işçi sınıfının biliminin ve dünya görüşünün en küçük bir sapmaya tahammülü olmadığını, en iyi örneği belki de Kıvılcımlı'dır.

Bu, baştan beri söylediğimiz gibi Kıvılcımlı'nın Türkiye sosyalist hareketi içinde **tartışılması** doğrultusunda atılmış ilk önemli adımdır. Ötümüzdeki dönemde, bu **tartışmanın** bütün boyutlarıyla ve yönleriyle geliştirilip olgunlaştırılması gerekir. Bizler, bu yazımızın da **tartışılması** gerektiği inancında olarak tüm işçi sınıfı sosyalistlerini olumlu bir sonuca varmak üzere bu tartışmaya **katılmaya çağırıyoruz.**

- (1) Kaldı ki bu arkadaşlar «Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın görüşleri» ya da «düşüncesi» diye bir kavram da getiriyorlar. Oysa, defalarca söylediğimiz gibi, işçi sınıfı bilimi çağımızın sosyal yapısını, genel çizgileriyle elli küsur sene önce sistemleştirmiştir ve dünyanın bugünkü objektif şartları açısından bu bilimin Leninizm'den daha ileri boyutlara ulaştırılmasını gerektirecek herhangi bir önemli değişiklik yoktur. Yok eğer bu «görüş» veya «düşünceler» den Kıvılcımlı'nın tarih tezi veya Türkiye açıklamaları kastediliyorsa, böylesi çalışmalar Dünyanın pekçok ülkesinde, pekçok kurum ve

kişiler tarafından yürütülmüş ve yürütülmektedir. Dolayısıyla bugün Dünya'da işçi sınıfı enternasyonalizmine milliyetçiliği sokmak isteyen bir başka iddialı «düşünce» yi de andırması bakımından, «Dr. Hikmet Kıvılcımlı düşüncesi» deyiminin kullanılmasında yerinde olur!

- (2) Şüphesiz Kıvılcımlı Kautsky ile aynı kefeye konamaz. Kautsky enternasyonal işçi sınıfı hareketini önde gelen kişilerinden biri olduğu halde burjuvazi ile anlaşma batağında yok olmuş biridir. Oysa Kıvılcımlı bütün ömrü boyunca sömürü ve baskı düzenine karşı fedakârca savaşmış ve dünya görüşü ne denli eklektik olursa olsun önerilerini ve görüşlerini bu düzenin devamı için değil değiştirilmesi için getirmiş bir devrimcidir. İşte bu devrimci yanıyla o, büyük ütopyacı sosyalistler gibi değerlendirilmesi gereken kişidir.
- (3) Kıvılcımlı'nın «barbar gelenek -göreneklerini ve kollektif aksiyonu» nun tarih boyunca sınıflı toplumların gelişmesiyle birlikte gerilediğini ve zayıfladığını söylediği doğrudur. Bu bakımdan onun bir toplum içinde bu kategorilerin hiç değişmeden olduğu gibi kaldığını iddia ettiğini söylemiyoruz. (Kaldı ki «jöntürk geleneği veya proletarya aydınları»nda olduğu gibi yüzyıllar sonra da bu kategorilerin kendini muhafaza ettiği durumlar olduğu görülür Kıvılcımlı'da). Ancak burada esas olan şudur : Kıvılcımlı, toplumları hangi gelişme aşamasında olduğunu fazla kaale almaksızın bütün toplumsal ilerlemelerde ve şemalarda, o hiç değişmeyen, her zaman ve mekan şartında aynı kisveyle karşımıza çıkan «ilkel sosyalist» toplumun kategorilerine başvurur. Ve en önemlisi sadece bu kategorilere başvurur. Üstelik «gelenek -görenek» ve «kollektif aksiyon» hiç bir zaman maddî bir temel ürünleri olarak görülmezler. Sanki göksel bir şekilde hep aynı özde tayin edilmiş gibidirler.
- (4) Bilimsel olarak coğrafya, bir üretici güç kabul edilmez. «İstihsalin tabii temelleri coğrafi ortam ile nüfus kesafetidir. Bu tabii temeller sosyal tekamülde büyük rol oynamalarına, bunu hızlandırıp yavaşlatmalarına rağmen, tarihi prosesün temelini teşkil etmezler. (Tarihi Materyalizm, Kuusinen, s. 15). Yukarıdaki tasnifinde, Kıvılcımlı, coğrafyayı «İklim, tabiat v.s.» olarak göstermektedir. Öte yandan, somut açıklamalarının pek çoğunda, üretici güçler içinde, özellikle kapitalizm öncesinde önemli bir yer tutan toprak da «coğrafya üretici gücü»ne dahil edilmektedir. Bu bakımdan Kıvılcımlı'nın «coğrafya üretici gücü» ikili bir yapı arz etmekte, sadece toprak, madenler, sular v.b. üretim nesnelere olarak yorumlandığında üretici güç olarak alınması, ismi bir yana, bir mahzur teşkil etmektedir. Ama o, «sınıflı topluma ilk geçiş», «barbar kolonilerin» yayılması, «bezirgân yolları» v.b. konuların açıklanmasında iklim, tabiat v.s. faktörlerinin etkilerini «coğrafya üretici gücü»nün kapsamı içine alır. Hele bu kapsamıyla «coğrafya» bir üretici güç kabul edilmediğine göre, bu tutum da bilimsellik ile bağdaşmaz. Ancak bu yazımın genel gidişi «coğrafya» meselesine bağlı olmadığı için bu konu üzerinde daha fazla durmayı gereksiz görüyoruz. Aynı bir konu içinde, sözgelimi ilkel komünal toplumun çözülüşünün incelenmesinde detaylı olarak ele alınabilir.
- (5) Kıvılcımlı, yukarıdaki üretici güçler tasnifinde «insan»ın «maddî ortamı», «teknik araçla» işlediğini belirtmektedir. Ancak bu söylediğini hiçbir zaman somut açıklamalarına uygulamaz. Çünkü Kıvılcımlı'nın barbarları, sadece ve sadece «ilkel sosyalizmin» gelenek görenek ve kollektif aksiyonu ile iş görürler. Üretimde bulunmayacak kadar «alçak gönüllü» ve «ülkücü» dürler.
- (6) Dinler meselesine bu tarzda yaklaşmak, Kıvılcımlı'nın maddî temelden kopuk idealist dünya görüşünün metodu bakımından da çelişkili değildir. Bu konuş biçimiyle dinler, mevcut maddî toplumsal yapı üzerinde şekillenmez, aksine bu yapıya yukarıdan (göksel olarak) empoze edilirler. Din, mevcut sosyal gelişime uygun düşüyorsa «iyi», yani «hak dini» olur. Bu gidişe aykırı düşüyorsa «kötü», yani «batıl» olur.
- (7) Kıvılcımlı'nın Türkiye v.b. ülkelerde, kapitalizmin bir türlü gelişmemesine gösterdiği en başta gelen şartlardan biri de, tefeci -bezirgân sermayenin kapitalist sermaye

yenin baş düşmanı olduğu, uzun süren «medeniyet» dönemi sonucu, tefeci - bezirgân sermayenin çok güçlenip kökleştiği, bu yüzden de serbest rekabetçi kapitalizmin bir türlü gelişemediğidir. Yukarıdaki Marks alıntısında ise, yüzde yüz tersinin söylendiğini açıkça görüyoruz. Şüphesiz sanayi sermayesi ile diğer sermayeler, bu arada tüccar ve tefeci sermayesi arasında bir çelişki vardır. Ve bu çelişki, kapitalizmin gelişmesiyle önce sanayi sermayesi, sonra finans kapital lehine gelişir veya çözülür. Ama daha kapitalist gelişme başlamadan, ona düşman bir tefeci bezirgân sermayeden söz edilmesi anlamsızdır! Çünkü, Marks'ta da pek güzel belirtildiği gibi, tefeci ve tüccar sermayeleri, kapitalist sermayenin para şeklinde ilk biçimini meydana getirirler. Kapitalizmi ilkel sosyalist barbarlara kurduran Kıvılcımlı'nın, barbarların baş düşmanı, medeniyet mikrobu tefeci bezirgânları, kapitalizme karşı görüp - göstermesi, bu yaklaşım açısından anlaşılabilir bir noktadır. Ama anlaşılmaz olan, onun Marks'ı kendisine şahit gösterirken Marks'ın demediğini demiş gibi göstermesidir. Aşağıdaki cümleyi Kıvılcımlı'nın Marks'dan çevirdiği şekliyle aynen okuyalım :

«Tefecilik ve ticaretle teşekkül eden para sermayesi, kırdaki derebeylik kuruluşu ve şehirlerde loncaların kuruluşu yüzünden sanayi sermayesi haline geçmekten alıkondu.»

Bu cümlelerin hemen üstünde de Kıvılcımlı'nın kendi soru ve cevabı yer alıyor : «Doğu'da neden kapitalizm doğmadı? Çünkü Antika medeniyetlerin Tefeci - Bezirgân sermayesi buna engeldi.» (İ. S. Kapitalizme İlk Geçiş, s. 7).

Oysa Marks'ın söylediği öylesine açıktır ki : Para şeklindeki tefeci ve tüccar sermayeleri feodal mülkiyet ilişkileri yüzünden sanayi sermayesi haline gelemiyor. Ama bu mülkiyet ilişkileri zamanla çözüldükçe, yani üretici, çalışmanın objektif şartlarından koptukça, sermaye ile emek gücünün tarihi buluşmaları gerçekleşecek ve tefeci tüccar sermayesi Kıvılcımlı'nın iddiasının tam aksine, kapitalizmin çiçeklenmesinde önemli rol oynayacaktır.

TÜSTAV

Marks'ın öndeyleri ve günümüzdeki anlamı

(«Gotha programının eleştirisi»nin yüzüncü yılı münasebetiyle)

Kurt Hager

Bundan yüz yıl önce, 1875 Nisanı ve Mayıs başında, Marsk, «Alman İşçi Partisinin Programı üzerine Notları» nı yazdı. Bu yazıyı, W. Bracke'a yazılmış bir mektupla birlikte Eisenach partisi yöneticilerine ilettiler. Bu iki belge sosyalizmin biliminin hazinesine «Gotha programının eleştirisi» adı altında girdi (1).

«Gotha programının eleştirisi», «Komünist Parti Manifestosu» ve «Kapital» den sonra Karl Marx'ın yazmış olduğu en önemli teorik eserdir. Bu eserde, bir yandan, kapitalist üretim biçiminin kanunlarının yıllarca süren incelenmesinden çıkan sonuçları, öte yandan Paris Komünü'nün verdiği dersleri formüle etti.

Marks ve Engels, sadece, bilimsel teori ile silâhlanmış, birlikli devrimci bir partinin, işçi sınıfının tümünün temel çıkarlarını temsil edebileceğini ispatlamışlardır. İşçi sınıfının, ancak bilimsel bir dünya görüşünü benimseyerek, tarihi görevini yerine getirebileceğini; ve ancak böyle bir dünya görüşüne dayanan devrimci partinin, takip edilecek amacı ve bu amaca varabilmek için kullanılacak (başvurulacak) metodları, mücadelenin çeşitli anlarında uygulanacak stratejiyi ve taktiği saptayabileceğini ortaya koymuşlardır.

Engels, Gotha programının taslağının yayınlanmasından bir kaç ay önce, işçi hareketi önderlerine görevlerinin şu olduğunu hatırlatıyordu:

«Tüm teorik sorunlar hakkında daha çok aydınlanmak, eski dünyanın moda-sı geçmiş görüşlerini yansıtan geleneksel deyim ve düşüncelerin etkisinden iyice kurtulmak ve sosyalizmin, bir bilim haline gelmesinden bu yana, yani bir bilim gibi ele alınması, yani öğrenilmesi gerektiğini hiç unutmamak» (2).

«Gotha programının eleştirisi» nin özelliği, bizim dünya görüşümüzün yaratıcılığını, mücadeleci niteliğini özellikle çarpıcı bir şekilde belirtmesidir. Marks, önce burjuva ideolojisini ve Lassal'cı sıradan demokratik görüşleri acımasız bir eleştiriye tabi tuttu. Daha sonra, yeni dönemde uluslararası işçi hareketinin gelişiminin ortaya çıkardığı temel sorunlara, proleterya iktidarının ilk tarihi örneği olan Paris Komünü'nün derslerinden yararlanarak cevaplar getirdi. Marks'ın verdiği cevap o denli doğrudur ki, bu gün dahi, yüzyıl sonra, işçi partilerinin çizcekleri yolu aydınlatmaktadır.

«Eleştiri» nin candamarı, bugün devrimcilerle oportünistler arasında, halâ tartışma konusu olan iktidar sorunu ve devrim zorunluluğudur. Bu temel sorunlarının incelenmesinden, Marks, işçi sınıfının siyasi ve ekonomik mücadelesi için işçi sınıfının eylem birliği ve siyasi müttefikleri hakkında bazı hayati sonuçlar çıkardı.

Engels, «Gotha programının eleştirisi» ni ilk kez 1891 yılında yayınladı. Bu eser, Erfurt kongresinde (1891), Alman Sosyal - Demokrat Partisi'nin programının kabul edilmesinde büyük katkıda bulundu. Bu olay, Alman işçi hareketi sürecinde marksizmin zaferini kanıtlıyordu. Ve Engels, büyük bir memnuniyetle şunları yazıyordu :

«Marx'ın eleştirisi kesinlikle etkisini gösterdi».

Ve işte bir yüzyıldır bu eleştiri devrimci güçlerin oportünizme karşı verdikleri mücadelede önemli bir yardımcı oluyor.

Bu şartlar altında oportünistlerin ve burjuva ideologlarının «Gotha programının eleştirisi» nde bulunan fikirlerin propagandasına sürekli karşı çıkma, öneminin küçümseme, kitabın içindekileri tahrif etme çabalarına şaşmamak gerekir. Oysa aksine uluslararası işçi hareketinin en başarılı temsilcileri sınıf mücadelesinin son derece karmaşık görevlerini başarı ile sonuca ulaştırabilmek, bunları pratikte uygulayabilmek için Marx'ın vardığı sonuçları rehber aldılar.

Günümüzde, Marks'ın, kapitalizmden sosyalizme devrimci geçişin kanunları hakkındaki öndeyileri özel bir önem kazandı. «Eleştiri» nin temelleri, zafere ulaşan sosyalist devrimler boyunca, pratiğin sınavından başarı ile çıktı. Gelişmiş sosyalist bir toplumun oluşumu ve bu toplumun kerte kerte sınıfsız topluma geçişi ile de bu bölüm sürekli olarak doğrulamalar ile karşılaşılıyor. Marx'ın öndeyilerinin doğruluğu Sosyalist Ekim Devrimi ile, SSCB'nin tüm tarihi ile dünya sosyalist siteminin oluşumu ve gelişimi ile, sosyal pratik ile, milyon ve milyonlarca emekçinin yaratıcı eseri ile, işçi partilerinin eylemi ile doğruluk kazanıyor.

Tarih ve günümüz, uluslararası işçi sınıfının tüm mücadelelerinde, sosyalizm yolunda attığımız her adımda «Gotha programının eleştirisi» ni yazan adamın dehasına tanıklık ediyor. Marksizmin bu eşsiz belgesi yazılışından yüz yıl sonra bile güncelliğinden hiç bir şey kaybetmedi. Bu eser bizler için, kapitalist sömürü ve baskıya karşı, burjuva ideolojisine karşı, mücadelede sosyalist toplumun kuruluşunda ortaya çıkan sorunların incelenmesinde ve çözümünde vazgeçilmez bir kılavuzdur.

Marx'ın, işçi sınıfının devlet meselesi karşısındaki tutumunu belirleyen şartları, bundan yüz yıl önce olduğu gibi bugün de, mücadelenin gerçekten bilimsel strateji ve taktiğinin gelişmesi için iletken görevi görmekte işçi sınıfının çağdaş görevini üstlenmesine yardımcı olmaktadır.

Oportünistlerin burjuva devletini idealleştirme, sınıfsal niteliğini gözden kaçırmama ve sınıflar üstü bir kurum gibi gösterme çabalarının aksine, Marx ve Engels, burjuva devletinin biçimleri ne olursa olsun, öz olarak burjuva diktatoryası olarak kaldığını gösterdiler.

Bugün de sosyal - reformistler tekelci sermaye devletini «sosyal hukuk devleti» olarak niteliyorlar ve bu yolla kapitalist iktidar ilişkilerinin gerçek niteliğini saklıyorlar ve bu kanının bu şekilde sürüp gitmesine çalışıyorlar. Onlara inanmak gerekirse «sosyal hukuk devleti» herkesin hizmetindedir ve gerekirse «daha fazla demokrasi için» kısmî düzenlemelere uğrayabilir. Kapitalizmin gerçeği ise, işsizlik, enflasyon, ilericilerin belli görevlerin dışında tutulmaları, v.s.'dir.

Ve gerçekler, bugün bu tür önerilerin saçmalığını her zamankinden fazla ortaya koyuyor ve Marx ve Engels tarafından bilimsel olarak kurulmuş teorinin doğruluğunu kanıtıyor: Kapitalist rejime son vermek kesin zorunluluktur.

Marx, Devletin sınıfsal yapısını bilimsel olarak ortaya koyduktan sonra, sosyalist bir rejimin kurulmasının temel şartını şöyle belirtiyordu:

«Kapitalist toplum ile sosyalist toplum arasında, geçişi sağlayan devrimci dönüşümler devresi vardır. Buna bir siyasî dönüşüm devresi tekabül eder: Devlet işçi sınıfının devrimci iktidarında» somutlanır (3).

Lenin, Marx'ın bu sonucunun «onun tüm devrimci doktrinini özetlediğini (4) söylemiştir.

İşçi sınıfı iktidarı, onun diğer emekçilerle ittifakına dayanır. Çünkü onların temel çıkarları arasında uzlaşmaz çelişkiler yoktur. Bu nedenle sosyalist devlet, toplumun büyük çoğunluğunun hizmetindedir. Geçmiş bütün Devlet ve iktidar tiplerinden farklıdır, çünkü onlar, bir azınlığın, sömürücü sınıfın egemenliğini kullanma aracından başka birşey değildir.

Sosyalist devlet sınıfsal niteliği dolayısı ile, tarihte daha önce yerine getirilmemiş görevleri sonuçlandırmak zorundadır. Sosyalizmin kuruluşunun ana unsurunu teşkil eder. Sosyalizm bu sayede bütün kolaylıklardan yararlanabilir. 1971 yılında Almanya Birleşik Sosyalist Partisi'nin VIII. kongresinde Erich Honecker şöyle bir açıklamada bulundu:

«İşçi sınıfı iktidarını dostlarımız coşkun bir şekilde onaylarlar. Yeryüzündeki düşmanlarımız için ise bu olay bir kin nedenidir. İşte bu nedenle işçi sınıfı iktidarına ve onun önderliğine gözümüz gibi dikkat edeceğiz; işte bu nedenle onun önemi, sosyalist toplumun yeni gelişim süreci boyunca daha da artacaktır.»

Yeni üretim ilişkilerinin zaferi «Kim Kazanacak» sorusunun çözümünü getirene kadar iktidar olması önlenen eski sömürücü sınıfa karşı Sosyalist Devletin sosyalizm lehindeki geçici görevleri ortaya çıkar. Öte yandan gelişmiş sosyalist toplumda, sosyalist devletin diğer görevleri (ekonomik, sosyal, siyasî ve bilimsel değişimler) daha fazla önem kazanır. Partinin rehberlik ettiği işçi sınıfı, sosyal gelişimleri daha bilinçli ve planlı bir şekilde yönetir ve düzenler ve bu şekilde sosyal gelişimlere hakim olur. Bu durumda devletin rolü önem kazanmakta devam etmektedir. Sosyalist devletin sağlamlaşması ve gücünün artması tüm yeni başarıların temel şartıdır.

Sosyalizmin en önemli üstünlüklerinden biri, ekonomik ve sosyal gelişimleri bütünü ile planlayabilme olanağıdır. Bilimsel ve teknik devrim ile böyle bir planlamanın zorunluluğu ve önemi daha da artmaktadır. Kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemi süresince, gelişmiş bir sosyalist toplumda olduğu gibi, ulusal ekonominin planlanması ve yönetimi gibi karmaşık ve çok yönlü bir görevi üstlenebilecek tek kurum Devlettir.

Sosyalist devletin temel belirtilerinden biri sosyalist demokrasidir. Sosyalist

demokrasi sürekli olarak olgunlaşmaktadır; işçiler ve diğer çalışanlar toplumun yönetimine gitgide daha geniş bir şekilde katılmaktadırlar. Sosyalist demokrasinin her katında yurttaşlar, toplumun ve vatandaşların çıkarları doğrultusunda, iktidarı gerçekten kullanmakta, etkili bir biçimde çalışmaktadırlar.

İşçi sınıfı biliminin ustaları sorunu, demokratik merkeziyetçiliğin sağlamlaşması ve sosyalist demokrasinin sürekli gelişimi şeklinde ortaya koyuyorlardı. SSCB'de ve sosyalist topluluğun diğer ülkelerinde sorun gerçekten bu yönde çözümlendi.

Marks, «Gotha programının eleştirisi» nde, tartışmayı işçi sınıfının kurtuluş mücadelesinin temel amaçlarını gözönünde bulundurarak, işçi sınıfının acil görevleri konusunda açar. Sermayenin egemenliğinin yıkılması ve sosyalizmin kuruluşu için verilen devrimci mücadelede, her bilimsel öndeyi, her strateji önerisi sosyal ilişkilerin, gelişmenin objektif kanunlarının bilinçli bir incelemesine dayandırılmalıdır.

Marks ve Engels gelecekteki toplumu ilgilendiren değişik öngörülere ve kurntulara her zaman karşı çıkmışlardır. Onlar sosyalist toplumun zorunluluğu, bu toplumun gelişmesinin ana hatları ve karakteristik yönleri hakkında, bilimsel açıdan doğru, bütün ütopyalardan uzak tezler oluşturmayı başarmışlardır.

Daha «eşit» bir dağılımı, gelecekteki toplumun temel kriteri olarak gören küçük - burjuva sosyalizminden esinlenmiş görüşleri Marks derin ve çetin bir şekilde eleştirdi. Sosyalist oluşuma özgü, nitelikçe yeni çizgileri ve bu toplumun kapitalizme oranla kesin üstünlüğünü belirledi. Bunu yaparken, «üretim biçimine» ve her şeyden önce «tüketim maddelerinin dağılımı» nı belirleyen mülkiyet ilişkilerine üstünlük tanıdı. Marks, üretim araçlarının sosyal mülkiyeti gerçekleşmeden ve insanın insan tarafından sömürülmesi ortadan kalkmadan, işçilerin, tüm emekçilerin yarattıklarının sahibi olamayacaklarını ve kendi kaderlerini tayin edemeyeceklerini ortaya koydu.

Sosyalist topluluk ülkelerinin partileri, emekçilerin çabalarını metodik ve etkili kulanıma, mümkün olduğu kadar hızlı gelişmeye ve sosyalist mülkiyetin korunmasına yönelttiklerinde Marks'ın öğretilerini izliyorlar. Tarih, sosyalist üretim biçiminin, SSCB'nin ve diğer tüm kardeş ülkelerin başarılarının ve bugünkü güçlerinin temeli olduğunu göstermiştir. Son tahlilde bu görülmemiş gelişme sosyalizmin günümüzde büyüyen çekim gücünün temelini oluşturmaktadır.

Sosyalist ülkelerde «üretimin maddi koşullarının... emekçilerin kendi kolektif mülkiyetleri olması» (5) olayı, emekçileri toplumda nitelik bakımından tamamen yeni bir duruma getirmiştir. Sosyalist üretim ilişkilerinden dolaysız üstünlükler sağlayanların üreticilerin kendileri oldukları, maddi ve kültürel rahatlıklarının elle tutulur biçimde arttırdıkları gerçeği gitgide doğrulanmaktadır.

Gene aynı şekilde, kişi başına düşen tüketim seviyesini yükseltmeye çabalarlarken ve aynı zamanda «topluluğun ihtiyaçlarını giderecek şeylerin» (6) daha hızlı artışı sağlarken, Marks'ın gösterdiği yolu takip ediyoruz. Bundan bir yıl önce, Marks, ihtiyaçların giderilmesinin kolektif biçimlerinin önemini şöyle belirtiyordu :

«İhtiyaçların giderilmesinin kolektif yolları, bugünküne kıyasla büyük önem kazanıyor ve bu önem yeni toplumun gelişmesi oranında da büyüyor» (7).

Gerçekten, Demokratik Alman Cumhuriyeti'nden bir örnek verecek olursak, 1975 ulusal ekonomi planı, halka hizmetler ve diğer çıkarları sağlayan sosyal yatırımların 1974 yılına oranla 2,5 milyar mark artacağını, yani % 7'lik bir artış göstereceğini ve bu yatırımların 37,1 milyar marka ulaşacağını öngörmektedir. Bu yatırımlar, eğitime, halk sağlığına, sosyal güvenliğe, kültürel hayatın geliş-

mine, süt, yağ, ekmek, et veya balık gibi beslenme maddelerinde olduğu kadar, sanayi mamulleri fiyatlarının da alçak bir seviyede, tutulmasına, konut yapımına v.s. ayrılmış kaynaklardan oluşmaktadır. Ayrıca, sosyalist üretim uygulayan girişimler ve kooperatifler, kendi özel programlarında, personellerinin kültürel ve sosyal ihtiyaçlarında kullanılacak önemli miktarda fon ayırırlar.

Her zaman için, sosyalistlere Marks'ın «gerçekten» ne demek istediğini anlatacaklarını ne süren «eleştirmenler» ortaya çıkmıştır. Bu «eleştirmenler» bize, SSCB'de ve diğer sosyalist ülkelerde var olan sosyalizme oranla sözde revizyona uğratılmış bir sosyalizmin «yeni modellerini» kabul ettirmeye çalışmaktadır. Eğer bunların «nerileri» daha yakından incelenecek olursa, Marks'ın «Gotha Programının eleştirisi» nde bilimsel olarak crttğ görüşlerle karşılaşılmaktadır çoğu kez. Bizler bu «eleştirmenlerin» öğütlerini bir yana iterek Marks'ın öğretilerine uymakla doğru davrandık.

Marks, tarihin hareketini, tamamen uydurulmuş, idealize edilmiş modellere uydurmaya çalışmanın, bilim dışı ve siyasi bakımdan zararlı bir tavır olduğunu göstermiştir. Örneğin biliyoruz ki, sosyalist «emeğe göre ücret» ilkesi, kapitalist rejimde işçi sınıfının durumuna oranla çok önemli bir tarihî ilerlemedir. Bu olay sınıfsız topluma doğru evrimin temel gclerini oluşturmaktadır. Ama Marks'ın döneminden beri biliyoruz ki «lnn eşit standart emeğe göre» (8) olduğu ve eskiye oranla tarihî bakımdan en üstün olan bu eşitliğin halâ içinde eşitsizlik unsurları barındırdığını da biliyoruz.

Emeğe göre ücret sosyalist ilkesine karşı girişilen burjuva veya anarşist saldırılara, maoist eşitcilige, burjuva «seçkinleri» nin ideologlarının uydurmalarına veya küçük - burjuva sabırsızlığına karşı, biz, Marks'ın, sosyalist toplumun ilk döneminde emeğe göre ücret ilkesinin ihtiva ettiği eşitsizliğin kaçınılmaz olduğu yolundaki teorisi ile cevap veriyoruz :

«Hak, hiç bir zaman o toplumun ekonomik yapısından ve onun yıl açtığı kültürel seviyeden daha fazla olamaz.» (9)

Kapitalist dünyanın krizlerle sarsıldığı ve enflasyonun arttığı, emperyalizmin ideologlarının ekonominin «sıfır büyümesinden» bahsettikleri ve bir tüketim sınırlaması vaazladıkları, kapitalist ülkelerin emekçileri arasında bir sosyal güvensizlik hissini yayıldığı şu günlerde, sosyalizmin üstünlükleri daha da açık olarak ortaya çıkıyor. Yalnızca bu rejim, halkın çıkarları doğrultusunda dinamik bir ekonomik gelişmenin örneğini vermektedir.

Emekçilerin hayat seviyelerinin sürekli olarak yükselmesi, sosyalist üretimin en yüksek amacı ,partimizin VIII. kongresi ve sosyalist topluluk ülkelerinin diğer kardeş partilerinin kongrelerinde tesbit edilmiş temel görevdir.

Sosyalizm, retim seviyesinde henüz en gelişmiş kapitalist ülkeleri geemmiş olmasına rağmen, tam istihdam, iş güvenliği, eğitim, sağlık, boş zamanları değerlendirme ve dinlenme meseleleri, anne ve çocuğun korunması gibi hayati ihtiyaçların büyük kısmı daha tam bir şekilde sağlamaktadır. Sosyalizm, kadın haklarında eşitliği, geenlik haklarının tamamen gerçekleşmesini ve yaşlıların sosyal güvenliğini garantiler. Emekçilerin ulusal ve dünya kültürünün hazinelerinden yararlanmalarını sağlar.

Sosyalist bir toplumda sınıflar veya ayrıcalıklı tabakalar yoktur ve henüz ortadan kalkmamış olan sınıf farklılıkları yavaş yavaş kaybolmaktadır. Uluslar ve halklar arasında, yurttaşlar ve Devlet arasında yeni ilişkiler kurulmaktadır. Sosyalizm, toplum ile birey arasında uçurumlar yaratmaya eğilim gösteren sosyal nitelikteki sorunlara bilinçli bir şekilde saldırır. Kişinin yaratıcı yeteneklerini geliştirir, yüksek ahlaki bir standart yaratarak gerçek özgürlüğü sağlar.

Sosyalist topluluk ülkelerinde, «Gotha programının eleştirisi» nin ortaya koyduğu gerçek amaçları hayata geçirilmiştir.

Marks'ın öngörülerinin bilimsel niteliği kapitalizmden sosyalizme geçişi açıkladığı zaman da ortaya çıkmaktadır. Kapitalizmden sosyalizme geçiş bir sıçrayışta, bir hamlede olmaz. Uzun bir dönem, bir sosyal sistemden diğer bir sosyal sisteme devrim dönüşümünü gerektirir. Sosyalist oluşum ise iki aşamalıdır: sosyalizm ve sınıfsız toplum... Bu iki evre arasındaki fark, sosyalizmin şu şekilde tanımlanması ile açıklanabilir:

Sosyalizm «kendi temelleri üzerinde gelişmiş değil, aksine kapitalist toplumdan çıkmış bir biçimlenmedir. Pek çok alanda, ekonomik, manevî, entellektüel alanlarda, bağrından çıkmış olduğu eski toplumun izlerini taşır (10).

Bununla birlikte bu iki evreyi şematik olarak ayırmak yanlış olur.

Gelişmiş sosyalist toplum, sosyalizmin, sınıfsız toplumun oluşumunun ileri aşamasına geçişi hazırlayan bir evresidir. Bu evrede sosyalist oluşumun maddî ve manevî ürünleri oigunlaşır. Tarihsel olarak, bu geçiş ancak, sosyalizmin tüm üstünlüklerinin ve etkili güçlerinin tümüyle gelişmesiyle mümkündür.

Yeni toplum, gelişimi boyunca çeşitli evrelerden geçtiği için, tarafsız olarak ve açıklıkla, her evrenin sonunda toplumun sosyal ve ekonomik olgunluğunun incelenmesi zorunludur. Bu inceleme, gelecekteki görevleri tayin etmek, sosyalizmin kuruluşunda gerçekçi bir siyaseti uygulamak için yapılmalıdır. Lenin, tüm zorluğun, tüm siyaset sanatının, her devrenin görevlerinin, Partinin eylemde bulunduğu şartların ortaya çıkardığı özellikleri dikkate almak olduğunu belirtmiştir.

Bu aşamada, önümüzdeki görevler, sosyalist toplumun üretici güçlerinin daha hızlı gelişimini sağlamak, sosyal yeniden üretimi yoğunlaştırmak için sosyalizmin tüm üstünlüklerinden yararlanmak, sosyalist ekonomik bütünleşmeyi derinleştirmek, bilimsel ve teknik ilerlemeyi hızlandırmaktır.

«Gotha Programının Eleştirisi» nin ruhuna sadık kalan bizler, temel üretici gücün insan olduğunu hiç bir zaman unutmuyoruz. Fikrî çalışma ile bedensel çalışma arasındaki çelişkiyi ortadan kaldırmaya tüm gücümüzle çalışıyoruz; yeteneklerin ve kabiliyetlerin geliştirilmesine yardımcı oluyoruz; tüm emekçilerin eğitim ve kültür seviyelerini yükseltmeye çalışıyoruz.

Bu şekilde, sosyalist toplumda, şimdiden, yaratıcı emeğin ilk hayatî ihtiyaç olacağı sınıfsız toplumun ileri evresinin karakteristikleri görülmektedir.

Hiç bir zaman vazgeçmediğimiz amaç olan sosyalist toplumun ikinci evresi için Marks şöyle yazıyor:

«Sosyalist toplumun ileri bir evresinde, bireylerin iş bölümüne olan köleleştirici bağımlılıkları ve bu olayla birlikte kafa emeği ile kol emeği arasındaki zıtlık ortadan kalktığı zaman; iş yalnızca bir yaşam aracı olmaktan çıkıp ilk hayatî ihtiyaç haline dönüştüğünde; üretici güçler, bireyin her alandaki gelişimine bağlı olarak geliştikçe, ve kolektif zenginliğin tüm kaynakları gür bir şekilde ortaya çıktığı zaman, burjuva hukukunun dar ufku kesinlikle aşılabilir ve toplum, ancak o zaman bayrakları üzerine «herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre» (11) diye yazabilir.

Marks, sosyalizmin enternasyonal özünü hiçbir zaman gözden kaçırmamıştır. «Gotha programının eleştirisi», Marks ve Engels'in, enternasyonal işçi hareketinin eylem birliği, proleterya enternasyonalizminin yaygınlaşması için usanmadan yürüttükleri mücadelenin belgesidir. Marks, Gotha programı projesini sert bir şekilde eleştirmiştir. Çünkü bu program, proleterya enternasyonalizminden bir tek kelime ile bahsetmiyor ve: «işçi hareketini en dar ulusal açıdan anlayan» (12) Lassalle'in fikirlerinden esinleniyordu.

İşçi sınıfının bilimi, her zaman için, ulusal ve uluslararası, karşılıklı ilişkileri sosyalist yurtseverlik ve proleterya enternasyonalizmi üzerinde durmuştur, sorunlara dar ulusal bir açıdan yaklaşmanın, proleteryanın objektif sınıf çıkarları ile derin bir çelişki oluşturduğunu açıklayan Marks, ulusal sınırların varlığına karşı, tüm proleteryanın bir tek ve aynı düşmanı olduğunu söylüyordu. Program projesinin burjuva nasionalizmine verdiği ödünlere, «halkların uluslararası kardeşliği» ne oldukça bulanık atıflarına karşı, açık bir sınıfsal hak davası ile cevap veriyordu : «Egemen sınıflara ve onların hükümetlerine karşı işçi sınıfının ortak mücadelelerinde enternasyonal kardeşlikleri» (13).

Gerçekten de işçi sınıfının enternasyonal birliği, mücadelede başarıya ulaşabilmesinin ilk şartı olmuştur ve olmaya devam etmektedir.

Yüzyılımız proleterya enternasyonalizminin karşı koyulmaz gücüne şahittir. İşçi sınıfının rolü arttıkça, dünya devrimci sürecinde proleterya enternasyonalizminin önemi de büyümektedir.

Günümüzün etkili devrimci gücü haline gelen Sosyalist devletler topluluğunun gelişimi, aralarında kurulan kardeşçe ilişkiler ve SSCB etrafında toplanmaları, sosyalist ekonomik bütünleşme, dünya sosyalist hareketinin ilerlemesi, çeşitli müfrezelerinin büyüyen iş ortaklığı, topluluğun tarihi amaçlarına, ideolojisine (marksizm-leninizm) ve çeşitli unsurlarının ortak düşmana karşı, ortak çıkarlara ve ortak tarihi hedeflere dayanan mücadelesi, sosyalist topluluğun gelişmesinde somutlanmaktadır.

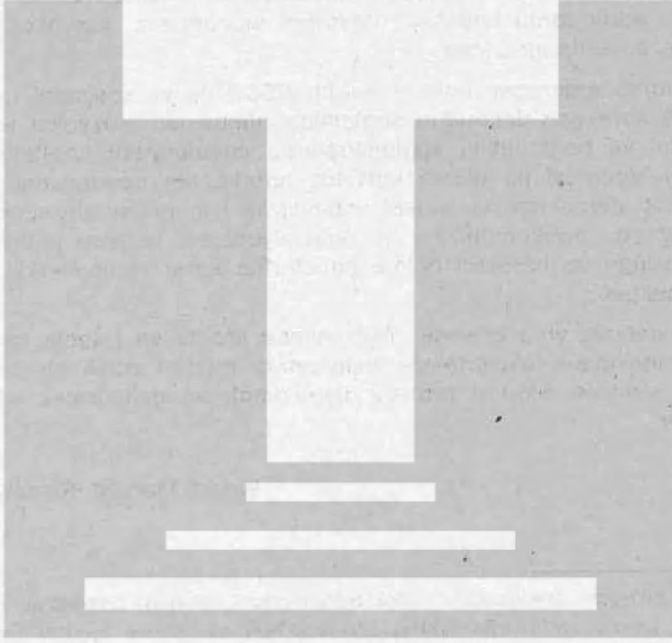
Proleterya enternasyonalizmi bugün SSCB ile ve sosyalist topluluğun diğer ülkeleri ile kardeşçe dostluğun sağlanmasında; sosyalist ve işçi partilerinin birliğini ve bağlantısını sağlamlaştırma çabalarında; kapitalist ülkelerin işçilerinin mücadelesi ile ulusal kurtuluş hareketinin dayanışmasında; emperyalizmle, barış, demokrasi ve ulusal bağımsızlık için mücadele eden herkese sağlanan destekte, antikomünizme ve antisovyetizme; burjuva milliyetçiliğine, sosyalist topluluğu ve hareketi bölme çabalarına karşı verilen etkili bir mücadelede, belirlemektedir.

Bu denenmiş yolu izlemek, 1875 yılında Marks ve Engels tarafından Gotha programı taslağının eleştirisinde belirlenmiş fikirleri etkili bir biçimde uygulamak, işçi sınıfının fikirleri pratikte uygulamak ve geliştirmek için yorulmadan çalışmaktır.

World Marxist Review, sayı 3 - 1975

1. Gotha birleşme kongresinde (1875 mayıs sonu), Sosyal-Demokrat İşçi Partisi (Bebel ve Liebknecht'in yönettikleri Eisenach'lar) ve Alman İşçileri Genel Birliği (Lassalci), Alman Sosyalist İşçi Partisini kurmak için birleştiler. Marks'ın program taslağı eleştirisi, ancak 1891 yılında ve eksik olarak yayınlandı. Engels'in 18-28 mart 1875 tarihinde Bebel'de yazdığı mektuplarda bu taslak ile ilgili teferruatlı bir eleştiriyi kapsıyordu. Bu mektupda ancak 1911 yılında yayınlandı. Yani, bu iki belge, Gotha birleştirme kongresinin seyrinde ve kararlarında doğrudan bir etkiye bulunmadılar. Ancak markist-leninist teori ve devrimci hareket için önemlerinden hiç bir şey kaybetmediler.
2. Karl Marks ve Friedrich Engels : Seçilmiş Eserler (Fransızca), (üç cild), s. II, s. 180, Editions du progres, Moskova, 1970.
3. a.g.e., s., III, s. 22 ve 23.

4. Lenin : Toplu Eserler, cilt 28, s. 241.
5. Karl Marks ve Friedrich Engels : Seçilmiş Eserler (üç cild), c. III, s. 16, Editions du progres, Moskova, 1970.
6. a.g.e., s. 13.
7. a.g.e., s. 13.
8. a.g.e., s. 14.
9. a.g.e., s. 15.
10. a.g.e., s. 14.
11. a.g.e., s. 15.
12. a.g.e., s. 17 ve 18.
13. a.g.e., s. 18.

TÜSTAV

Helsinki Konferansı sosyalist sistemin yeni bir başarısıdır

İlke

31 Temmuz 1975 günü Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de toplanan ve üç gün süren Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı üstüne, çok şey yazılıp söylendi. Özellikle burjuva basını, konferans sonuçlarında açıkça gözlenen sosyalist sistemin zaferini gölgeleyebilmek amacıyla konferansı ve sonuçlarını küçümsemek yolunu seçtiler. Devlet başkanlarının, konferansta yaptıkları konuşmaları «boş bir gevezelik, hiç bir müeyyidesi olmayan bir konferans kararı üzerine iyiniyet dilekleri ile şişirilmiş politika lafazanlıkları» olarak göstermek amacıyla çaba harcadılar.

Öte yandan sosyalist sistem içindeki bölücü etkileri, işçi sınıfı hareketine zarar veren tutumları tescil edilmiş olan bir çizgi ise Helsinki Zirvesi'ni «Sovyet sosyal emperyalizminin yeni bir revizyonist girişimi» olarak değerlendirme gayretine düştü.

Bir başka gayretkeşler zümresi ise Helsinki Zirvesini, kapitalist sistemin bir zaferi gibi gösterebilmek gayretine düştü ve Sovyetler Birliği basınının konferans kararlarını yanılamadığı gibisinden bir dizi gayri ciddi yalanla Ford - Kissinger ikilisine övgüler düzmeyi denedi.

Sözün kısası, olup bitenleri kısıtlı kaynaklardan hele burjuvazinin güdüm ve denetimindeki haber kaynaklarında izlemek zorunda olanlar için, toz dumandan ortalık görünmez hale getirildi.

Oysa, 31 Temmuz 1975 günü Helsinki'de başlayan ve 33 Avrupa ülkesi ile ABD ve Kanada'nın katıldığı zirve konferansı, hiç kuşkusuz 2. Dünya Savaşı son-

rasında en önemli politik gelişmeyi ifade etmektedir ve sosyalist sistemin 1960' larında yaygınlaştırmaya başladığı «detant» (yumuşama) politikasının evrensel zafelerini tescil etmektedir. Helsinki'de genel hatlarıyla sosyalist sistemin yıllar boyu savunduğu ilkeler üzerine, emperyalist sistemin kodamanları imza basmak zorunda kalmışlardır. Evrensel formülü «demokrasi, bağımsızlık, barış ve sosyal ilerleme» şeklinde ifade edilen temel politika bir anlamda emperyalist - kapitalist sistem tarafından da kabul edilmiştir. Bu hiç kuşkusuz emperyalizmin politik bir gerilemesi, sosyalist sistem politikasının ileri bir mevziye ayak basmasıdır. Ve gene hiç kuşkusuz Helsinki 1975, Sosyalist Sistem — Dünya İşçi Sınıfı Hareketi ve Ulusal Kurtuluş Hareketi üçlüsünün gelişimi üstünde de olumlu etkiler doğuracaktır.

Bu yazıda İLKE, Helsinki Konferansı üstüne çarpıtılmamış doğru bilgiler vermeyi ve özellikle burjuva basını tarafından hemen hiç aktarılmayan liderlerin konuşmalarından özetler vermeyi ve imzalanan konferans kararlarını özetlemeyi, belgesel bir çalışma sunmayı amaçlamaktadır.

Helsinki Konferansına Kimler Katıldı?

Arnavutluk dışında kalan 33 Avrupa ülkesi ile ABD ve Kanada olmak üzere toplam 35 ülkenin katıldığı Helsinki Zirvesine katılan ülkeler ve o ülkeleri temsil eden liderler şöyle sıralanıyor :

Avusturya : Bruno Kreisky (Başbakan), Belçika : Leo Tindemans (Başbakan), Bulgaristan : Todor Jivkov (Devlet Konseyi Başkanı), Kanada : Pierre Elliott Trudeau (Başbakan), Kıbrıs : Makarios (Cumhurbaşkanı), Danimarka : Anker Joergenson (Başbakan), İspanya : Arias Navarro (Başbakan), ABD : Gerald Ford (Devlet Başkanı), Finlandiya : Urho Kekkonen (Cumhurbaşkanı), Fransa : Valerie Giscard d'Estaing (Cumhurbaşkanı), İngiltere : Harold Wilson (Başbakan), Yunanistan : Constantin Karamanlis (Başbakan), Macaristan : Janos Kadar (Macaristan Sosyalist İşçi Partisi Birinci Sekreteri), İrlanda : Liam Cosgrave (Başbakan), İzlanda : Geir Hall Grimson (Başbakan), İtalya : Aldo Moro (Başbakan), Liechtenstein : Walter Keiber (Devlet Başkanı), Lüksemburg : Gaston Thorn (Başbakan), Malta : Dom Mintoff (Başbakan), Monako : Saint Mleux (Hükümet Konseyi Başkanı), Norveç : Trygve Bratteli (Başbakan), Hollanda : Den Uyl (Başbakan), Portekiz : Costa Gomez (Cumhurbaşkanı), Demokratik Alman Cumhuriyeti : Erich Honecker (Birleşik Sosyalist Parti Birinci Sekreteri), Alman Federal Cumhuriyeti : Helmut Schmidt (Başbakan), Romanya : Nicolas Ceausescu (Cumhurbaşkanı ve Romanya Komünist Partisi Birinci Sekreteri), Saint Marin : Gian Luigi Berti (Dışişleri Bakanı), Saint Siege : Agustino Casaroli (Kamu İşleri Konseyi Sekreteri), İsveç : Olaf Palme (Başbakan), İsviçre : Pierre Graber (İsviçre Konfederasyonu Başkanı), Çekoslovakya : Gustav Husak (Cumhurbaşkanı ve Çekoslovak Komünist Partisi Birinci Sekreteri), Türkiye : Süleyman Demirel (Başbakan), Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği : Leonid Brejnev (Sovyetler Birliği Komünist Partisi Birinci Sekreteri), Polonya : Edward Gierek (Polonya Birleşik İşçi Partisi Birinci Sekreteri), Yugoslavya : Mareşal Tito (Cumhurbaşkanı).

Helsinki Zirvesinde Kabul Edilen Anlaşmanın Ana Hatları

Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Konferansı Nihai Belgesi olarak anılan konferansın karar metni beş bölümden oluşmaktadır. Toplamı 110 sayfa tutan metin altı dilde yayımlandı : İngilizce, Fransızca, Rusça İspanyolca, İtalyanca, Almanca.

Beş bölümün başlıkları ise kısaca şöyle sıralanmaktadır :

1 — Avrupa'nın güvenliği ile ilgili sorular.

- 2 — Ekonomi, bilim, teknik ve çevre sorunları alanlarında işbirliği,
- 3 — Akdeniz'de güvenlik ve işbirliği ile ilgili sorunlar,
- 4 — İnsancıl sorunlarda ve diğer alanlarda işbirliği,
- 5 — Konferansta alınan son kararlar.

Bu beş bölüm kendi içinde de çeşitli bölümlere, paragraflara ayrılmış durumda. Hemen bütün ülkelerde tam metni yayınlanan bu kararların belli başlı bölümlerini özetleyerek sunuyoruz :

I — Avrupa Güvenliği İle İlgili Sorunlar

«...Avrupa güvenliği ve işbirliği konferansına katılan devletler :

...Yumuşamayı (Detant'ı) gitgide daha evrensel bir bütün ve canlılığını koruyabilecek nitelikte bir süreç haline getirebilmek için harcanan çabaların sona ermeyeceğine ve Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Konferansı'nın sonuçlarının bu sürece önemli katkılarda bulunacağına inanmaktadır...

...Ortak tarihlerinin bilincindedirler. Geleneklerinin ve değer yargılarının ortak unsurlarının varlığının, aralarındaki ilişkileri geliştirmede yardımcı olabileceğini bilmektedirler. Durumlarının ve bakış açılarının değişikliğini ve özelliklerini gözden uzak tutmaksızın, çekingenliği yıkmak ve karşılıklı güveni sağlamlaştırmak, ayrılıklara yol açan sorunları çözmek ve insanlığın çıkarları için işbirliğinde bulunmak amacı ile çabalarını birleştirme olanaklarını aramada isteklidirler...

A. İştirakçi Devletlerin Karşılıklı İlişkilerini Düzenleyen İlkeler Hakkında Deklarasyon

Siyasi, ekonomik veya sosyal sistemlerinden olduğu kadar, boyutlarından, coğrafi durumlarından veya ekonomik gelişme düzeylerinden bağımsız olarak, iştirakçi devletlerin her biri, diğer iştirakçi devletlerle olan ilişkilerinde aşağıdaki ilkelere uymaya ve bu ilkeleri uygulamaya kararlıdır :

1. Kesin eşitlik, egemenlikten ayrılmaz hakları tanıma :

İştirakçi devletler, karşılıklı olarak birbirlerinin kesin egemenliklerine ve bağımsızlıklarına saygı duyarlar. Aynı şekilde, egemenliklerinden ayrılmaz ve bu egemenlik ile bütünleşmiş hakları, özellikle her devletin hukuki eşitlik hakkını, toprak bütünlüğü hakkını, özgürlük hakkını ve siyasi bağımsızlık hakkını tanırlar. Aynı şekilde, içlerinden her birinin kendi siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel sistemini özgürce seçmek ve geliştirmek ve kanunlarını ve kaidelerini belirlemek hakkını tanırlar.

2. Tehdit veya zor kullanmaya başvurulmaması :

İştirakçi devletler karşılıklı ilişkilerinde bir devletin toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı tehdide veya zor kullanmaya veya Birleşmiş Milletler ve bu deklarasyon amaçları ile bağdaşmayan herhangi bir diğer yola başvuramayacaklardır. Bu ilkenin çiğnenmesinde, tehdite ve zora başvurmayı haklı kılmak hiç bir neden gösterilemez...

3. Sınırların ihlâl edilmezliği :

İştirakçi devletler, sınırlarını ve aynı zamanda diğer Avrupa devletleri sınırlarını karşılıklı olarak ihlâl edilmez kabul ederler. Bu şekilde, şimdi ve gelecekte, bu sınırlara karşı hiç bir ihlâlde bulunmayacaklardır.

Aynı nedenle, diğer bir iştirakçi devletin toprağının tümüne veya bir bölümüne karşı girişilecek her türlü zorbalık veya elkoymaya karşı çıkacaklardır.

4. Devletlerin toprak bütünlüğü :

İştirakçi devletlerin her biri diğer iştirakçi devletlerin her birinin toprak bütünlüğünü tanıyacaktır...

Aynı şekilde, iştirakçi devletlerin her biri, içlerinden bir diğerinin toprağını, askerî bir işgale konu yapmayacak veya devletler hukukuna ters düşecek biçimde dolaylı veya dolaysız şekilde zora başvurmuyacak veya belli gerekçeler ile işgalde bulunmayacaktır. Bu nitelikteki hiç bir işgal veya toprak edinme haklı olarak tanınmayacaktır.

5. Anlaşmazlıkların barışçı çözümü :

İştirakçi devletler, evrensel barışı ve güvenliği ve adaleti bozmamak için aralarındaki anlaşmazlıkları barışçı yoldan çözümlerler...

Bu amaca varmak için, öncelikle aralarındaki anlaşmazlıkları gidermeye uygun tüm prosedürü uygularlar. Ayrıca, karşılıklı görüşme, soruşturma, aracılık, hukukî düzenleme, veya kendi seçecekleri başka barışçı yollara başvururlar.

Yukarıda anılan barışçı yollar ile tarafla herhangi bir çözüme varamazlarsa, anlaşmazlığın tarafları, anlaşmazlığı barışçı yoldan çözümlmek için üzerinde karşılıklı olarak anlaşacakları bir çare aramaya devam ederler...

6. İç işlere müdahale etmeme :

İştirakçi devletler, karşılıklı ilişkileri ne olursa olsun, milliyetçi duygulardan kaynaklanan dolaylı veya dolaysız, tek veya kolektif her türlü içişlere müdahaleden kaçınırlar...

Aynı şekilde, iştirakçi devletler diğer bir iştirakçi devletin egemenlik haklarına zarar getirecek, kendi çıkarlarını tanıyacak ve şekilde her hangi bir üstünlük sağlayacak her tür askerî veya siyasî, ekonomik veya diğer bir baskıya karşıdırlar...

7. İnsan haklarına ve düşünce, vicdan, din veya inanç özgürlüğü başta olmak üzere temel özgürlüklere saygı :

İştirakçi devletler, ırk, cins, dil ve din ayırımı yapmaksızın, insan haklarına, düşünce, vicdan, din veya inanç özgürlüğü başta olmak üzere, temel özgürlüklere saygı duyarlar...

Topraklarında ulusal azınlıklar bulunan iştirakçi devletler, bu azınlıklara dahi insanların kanun önünde eşitlik hakkını tanırlar; insan haklarından ve temel özgürlüklerden gerçekten yararlanma imkânı verirler ve bu şekilde, azınlıkların yasal çıkarlarını korurlar.

8. Halkların haklarının eşitliği ve halkların kendi kaderini tayin hakkı :

Halkların haklarının eşitliği ve halkların kendi kaderlerini tayin hakkı ilkesi ışığında bütün halklar, tamamen hür olarak, istedikleri zaman ve istedikleri şekilde hiç bir dış baskı olmadan iç ve dış siyasî statülerini belirlemek ve arzularını biçimde siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini düzenlemek hakkına her zaman sahiptirler...

9. Devletler arası işbirliği :

İştirakçi devletler aralarındaki işbirliğini geliştirirken, Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Konferansında belirlenen ilkelere dikkat ederler. Her iştirakçi devlet eşit şartlar altında eşit katkıda bulunur...

İştirakçi devletler, hükümetlerin, kuruluşların, örgütlerin ve kişilerin bu işbirliğinin amaçlarına varması için çabada bulunurken yararlı ve olumlu bir görevde bulduklarını kabul ederler.

**10. Devletler hukukuna uygun olarak
yükümlülüklerin dürüstlikle yerine getirilmesi :**

İştirakçi devletler, devletler hukukundan doğan yükümlülüklerini dürüstlikle yerine getirmekle görevlidirler. Bu yükümlülükler, devletler hukukunun genel ilke ve kaidelerinden doğan yükümlülükler olabileceği gibi, bu ülkelerin taraf oldukları ve devletler hukuku ile uyumlu bulunan antlaşma ve anlaşmalardan doğan yükümlülükler de olabilir...

Yukarıda anılan tüm ilkeler temel öneme sahiptirler. Bu nedenle eşit olarak ve kayıtsız şartsız uygulanırlar. İlkelerin uygulanmasında tüm diğer ilkeler gözönünde bulundurulur ve yorumları yapılır.

«İştirakçi devletler, yukarıda anılan ilkeleri ve özellikle 10. ilkenin ilk cümlesi olan «devletler hukukuna uygun olarak yükümlülüklerin dürüstlikle yerine getirilmesi» ni dikkatle alırlar.

11. Silâhsızlanmaya ilişkin sorunlar :

İştirakçi devletler, Avrupa'da siyasî yumuşamayı pekiştirmek ve güvenliklerini sağlamlaştırmak amacını taşıyan, her askerî çarpışma tehlikesini asgariye indirme ve silâhsızlandırmayı yüceltme çabalarının kendileri için ne denli önem taşıdığını bilmektedirler. Bu alanda, etkili tedbirler alma zorunluluğunu duymuşlardır. Bu etkili tedbirler, eğilimleri ve yapıları dolayısı ile katı ve etkili bir uluslararası denetim altında, sonuç olarak genel ve tam bir silâhsızlanmayı sağlayacak evreleri oluştururlar. Bu genel ve tam silâhsızlanma, dünyada barışın ve güvenliğin sağlanmasına amaçlamaktadır.

12. Güvenlik tedbirleri ve güvenlik ve silâhsızlanmanın bazı görünüşleri hakkında belge :

Karşılıklı anlaşmayı kolaylaştırmak için güveni, kalımlılığı, güvenliği pekiştirmek için askerî güç manevralarının önceden yapılması gereken bildirinin önemine inanan;

Siyasî bir karardan doğan bu tedbirin iradî bir temele dayandığını kabul eden;

İştirakçi devletler, aşağıda yazılı olan şu ilkeleri kabullenmişlerdir :

Askerî manevraların önceden yapılması gereken bildirim :

Her iştirakçi devlet, aşağıdaki hükümlere uygun olarak, alışılmış diplomatik yollardan, tüm diğer iştirakçi devletlere uygulayacağı askerî manevraların bildirimini verecektir.

Bildirim toplam olarak 25.000'den fazla insanı içeren askerî manevralar için verilecektir.

İştirakçi bir devletin toprakları Avrupa kıtasının ötesine de uzandığı durumlarda, önceden yapılması gereken bildirim, manevra sınırından 250 kilometrelik uzaklıkta bir alan içinde yapıldığı takdirde, bu manevraya karşı sınırı olan her hangi bir iştirakçi Avrupa devletine veya her iki devletten biri ile ortak sınırı olan devletlere yapılmak zorundadır. Ancak bu bölge, iştirakçi olmayan ve Avrupa devleti olmayan her hangi bir devletin sınıfına bitişikse veya her iki devletten biri ile sınırdaşsa, bu devletler bildirim zorunluluğu yoktur.

Bildirim, manevraların başlamasından en az 21 gün önce veya manevralar daha kısa bir zamanda kararlaştırılmışsa, başlama tarihinden mümkün olduğu kadar öncesinde yapılmalıdır...

II — Ekonomi, Bilim ve Teknik ve Çevre

Sorunları Alanlarında İşbirliği :

İştirakçi devletler, farklı ekonomik gelişme seviyelerinin gözönünde tutul-

duğu böyle bir işbirliğinin, ortakların eşitliği ve iyi ilişkileri temel üzerinde gelişeceğini kabul ederler. Bu, ikili veya çok taraflı antlaşmaları ihlâl etmeden, bir bütün içinde sağlanan yararların ve yüklenen görevlerin eşit dağılımın sağlar.

İştirakçi devletler, değiş tokuşların gelişmesi için en ziyade müsaadeye mazhar devlet biçiminin uygulanmasının faydalı sonuçlar doğuracağını kabul ederler...

İştirakçi devletler ticarî değiş tokuşların gelişimini engelleyen her türlü manayı safha safha azaltmaya veya yok etmeye çalışacaklardır.»

III — Akdeniz'de Güvenlik ve İşbirliği ile İlgili Sorunlar :

«İştirakçi devletler, Avrupa güvenliğinin dünya güvenliğinin alanı içinde anlaşılması gerektiğine ve bu nedenle Avrupa güvenliğinin tüm Akdeniz güvenliğine sıkı sıkıya bağlı olduğuna inanmaktadırlar. Aynı şekilde, güvenliğin sağlanması sorunu Avrupa sınırları içinde kalmamalı dünyaya ve özellikle Akdeniz bölgesine yayılmalıdır...

İştirakçi devletler, konferansın başından beri, iştirakçi olmayan Akdeniz ülkelerinin gösterdikleri ilgiyi memnuniyetle kaydetmiş, yardımlarını dikkate almış ve arzularını şu şekilde dile getirmişlerdir :

● İştirakçi olmayan Akdeniz devletleri ile iyi komşuluk ilişkilerinin gelişmesini kolaylaştırmak;

● İştirakçi olmayan Akdeniz devletlerinin, kendi ulusal objektif gelişme seviyelerini gözönünde bulundurarak, bu ülkelerin ekonomilerinin kalkınmasına yardımcıda bulunmak;

● Bu ülkeler ile özellikle sanayi, bilim ve teknoloji alanlarında, kaynaklarını daha iyi kullanabilmek için harcadıkları çabada, işbirliğinde bulunmak ve bu şekilde ekonomik ilişkilerin daha uyumlu gelişmesini sağlamak.

Yukarıda anılan amaçların gerçekleşmesini kolaylaştırmak için, iştirakçi devletler aynı zamanda konferansda kurulmuş ilişkilerin ve diyalogun iştirakçi olmayan Akdeniz ülkeleri ile sağlanması ve genişletilmesi arzularını belirtirler. Amaç, tüm Akdeniz ülkelerini, herkesin aynı şekilde çıkarına olan barışa, bölgede silâhlı kuvvetlerin azaltılmasına, güvenliğin sağlanmasına, bölgede gerginliğin giderilmesine ve bölgede işbirliğini geliştirilmesine katkıda bulunmaları için konferans kararına katılmalarını sağlamak ve yeni ortak amaçları tanımlamaktır.

IV. İnsancıl Sorunlarda ve Diğer Alanlarda İşbirliği :

«İrk, cins, dil veya din ayırımı gözetmeksizin, halklararası barışa ve insan kişiliğinin manevi zenginleşmesine katkıda bulunmayı **arzulayan**;

Kültür ve eğitim alanlarında değiş tokuşların artmasının, haberlerin daha geniş yayınının, insanlar arası ilişkilerin artmasının ve insancıl sorunların çözümünün gerçekleşmesine yarayacağına **inanın**;

Sonuç olarak, yukarıda söz konusu edilen alanlarda en iyi şartları sağlamak, işbirliğinin var olan biçimlerinin geliştirilmesi ve kuvvetlendirilmesi ve bu amaçlara uygun yeni yollar ve çareler geliştirilmesi için aralarında, siyasî ekonomik ve sosyal rejimlerinden bağımsız olarak işbirliğinde bulunmaya **kararlı olan**;

İştirakçi devletler arası ilişkileri düzenleyen temel ilkelere belgede belirtildiği üzere tam olarak uygulayarak bu işbirliğinin yapılması gerektiğine inanan iştirakçi devletler şu kararları almışlardır :

İnsanlar arası temaslara :

Temaların gelişmesini, dostane ilişkilerin ve halklar arası güvenin sağlanmasının önemli bir unsuru olarak kabul eden;

Bu alanda şartların düzelmesi için harcadıkları çabayı gözönünde bulundurarak, insancıl düşüncelerin önemini doğrulayan;

İlişkileri geliştirmek düşüncesi içinde yumuşama politikasının devamı sağlanarak bu alanda sürekli bir gelişimi gerçekleştirmek için, yeni çabalarda bulunulmasını arzulayan;

Bu konularla ilgili sorunların, karşılıklı olarak kabul edilebilecek şartlarda, ilgili devletlerce çözümlenmesi gerektiğinin bilincinde olan;

İştirakçi devletler, ferdî ve kolektif alanda, özel olduğu kadar resmî durumlarda da iştirakçi devletlerin insanları, kuruluşları ve örgütleri arasında daha bağımsız ilişkileri ve hareketi kolaylaştırmayı ve bu açıdan ortaya çıkan insanî sorunların çözümlenmesine katkıda bulunmayı kendilerine amaç edinmişlerdir.

İştirakçi devletler bu amaçları gerçekleştirecek uygun buldukları tedbirleri almaya ve ihtiyaçlara göre aralarında anlaşmalar veya düzenlemeler imzalamaya hazır olduklarını açıklamışlardır.

Ulusal azınlıklar veya bölgesel kültürler :

İştirakçi devletler ulusal azınlıkların veya bölgesel kültürlerin, kendi aralarında kültürün çeşitli alanlarına katkıda bulunabileceklerini kabul ederler. Kendi topraklarında böyle azınlıklar veya kültürlerin var olması halinde, vatandaşların kanunî çıkarlarını gözönünde bulundurarak bu katkıyı kolaylaştırmaya karar vermişlerdir.

Bilim :

İki veya çok taraflı alanda, değiş tokuşları ve bilimsel haber ve belgelerin dağılımını geliştirmek...

Üniversiteler, bilimsel kuruluşlar ve ortaklıklar arası olduğu kadar bilim adamları ve araştırmacılar arası ve hatta gerektiği takdirde anlaşmalar veya özel düzenlemelerde dayananlar da dahil olmak üzere dolaysız temaların ve haberleşmelerin genişlemesini kolaylaştırmak;

Bunun için :

● Bir yandan, yakın bir gelecekte iştirakçi devletlerden gelen bilim dünyasının ünlü kişilerinin oluşturacağı bir «bilimsel forum»un toplanmasını öngörürler. Bu forum, bilimin bugünkü ve gelecekteki gelişmesine ilişkin sorunların tartışılması ve temaların ve haberleşmenin artması ve bilimsel kuruluşlar ile bilim adamları arası haber değiş tokuşunun kolaylaştırılmasını öngörür;

● Unesco, Birleşmiş Milletler, uluslararası kuruluşlar ile ilişkide olacak «bilimsel bir forum» düzenlemek için, yakın bir tarihte, iştirakçi devletleri ve iştirakçi devletlerin ulusal bilimsel kuruluşlarını temsil eden bir uzmanlar toplantısını öngörürler.

V. Konferansda Alınan Son Kararlar :

İştirakçi devletler, ● ●

● Düşünebilecek en geniş Dünya kavramı içinde, konferansın Avrupa'da güvenliğin sağlanması ve işbirliğinin gelişmesi sürecinin önemli bir bölümü olduğunu ve konferans sonuçlarının bu sürece önemli katkılarda bulunacağını kabul ederler;

● Konferansın varmak istediği amaçları yürütebilmek için aşağıda belirtilen uygun ilkeler içinde yeniden tek taraflı, iki taraflı, çok taraflı çabalarda bulunmaları gerektiğine inanırlar.

İştirakçi devletler,

1. Konferans sonrası dönemde, konferans kararlarına uymakta ve bu kararları uygulamakta kararlı olduklarını belirtirler.

Konferans kararlarını uygularken,

a) Uygun olan her durumda tek yanlı uygulamalarda bulunmak;

b) Diğer iştirakçi devletler ile görüşmeler yolu ile iki yanlı uygulamalarda bulunmak;

c) İştirakçi devletlerin uzman toplantıları ile olduğu kadar eğitim, bilim ve kültür alanlarında işbirliğini öngören Birleşmiş Milletler'in, Avrupa Ekonomik Konseyi ve Unesco gibi uluslararası örgütler çerçevesinde de çok yanlı uygulamalarda bulunmak.

2. İştirakçi devletler, ayrıca konferansda başlanılan çok yanlı süreci devam ettirmede kararlı olduklarını açıklamaktadırlar.

a) Kararların uygulanması ve konferansda kararlaştırılan görevlerin yerine getirilmesini içerdiği kadar, karşılıklı ilişkilerin derinleştirilmesi, Avrupa'da güvenliğin sağlanması ve işbirliğinin geliştirilmesi ve gelecekte yumuşama sürecinin geliştirilmesi hakkında konferansda tartışılmış sorunları da içeren derinlemesine görüş teatisi uygulanacaktır;

b) Bu amaçlara varmak için, temsilciler arası toplantılar düzenleyeceklerdir. Bu buluşmalara başlangıç olmak üzere dışişleri bakanlarının tayin edilecek temsilciler seviyesinde bir toplantı düzenleyeceklerdir. Bu toplantıda, diğer toplantıların yapılabilmesi için uygun biçimler kararlaştırılacaktır.

3. Yukarıda anılan ilk toplantı 1977 yılında Belgrad'da yapılacaktır. Bu toplantıyı hazırlamakla görevli bir hazırlık toplantısı, 15 Haziran 1977'de Belgrad'da toplanacaktır. Hazırlık toplantısı, dışişleri bakanlarının tayin edilen temsilciler toplantısının tarihini, süresini, gündemini ve diğer şekillerini belirleyecektir.

Liderler Ne Dedi?

Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Konferansına katılan ülkelerin temsilcileri imza töreni sırasında oldukça önemli konuşmalar yaptılar. Özellikle ABD Başkanı Gerald Ford'un, Finlandiya Cumhurbaşkanı Urho Kekkonen'in ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi Birinci Sekreteri Leonid Brejnev'in konuşmaları birer belge niteliği de taşıyorlardı.

Liderlerin konuşmalarından belli başlılarının özetleri şöyle :

FRANSA (Valerie Giscard d'Estaing, Cumhurbaşkanı)

d'Estaing «Nihai Anlaşma» yı «Barış Uğruna ve Barış İçin Anlaşma» olarak tanımladı. Detant politikasının bu imza töreni ile oluşma sürecini tamamladığını ve evrensel bir politika olarak belli başlı ülkeler tarafından kesinlikle kabul edildiğini söyledi. Fransa Cumhurbaşkanı, Fransa'nın ülkeler arasında yeni bir dönemi başlatabilmek için Helsinki Anlaşmasının gerçekleşmesi ve genişlemesi amacıyla her türlü ülke ile ikili esasa dayanan ve zirve düzeyinde anlaşmalar imzalamaya hazır olduğunu belirtti.

ÇEKOSLOVAKYA (Gustav Husak, Çekoslovakya Komünist Partisi Birinci Sekreteri ve Çekoslovakya Sosyalist Cumhuriyeti Başkanı)

Husak demecinde, Avrupa halklarının, barış ve barışın sürekliliği uğruna yıllardan beri gösterdikleri çabada, Çekoslovakya'nın da bir halkasını oluşturduğu «Sosyalist Ülkeler Zinciri» nin önemli bir faktör olduğuna işaret etti. «Helsinki Zirvesinin toplanmasında Sovyetler Birliği'nin barışsever politikasının rolüne özel bir değer verdiğini» de belirten Husak, «ABD ve Kanada'daki gerçekçi anlayışa sahip güçlerin ve akımların katkısını da çok takdir ediyoruz» dedi.

AVUSTURYA (Bruno Kreisky, Başbakan)

Bruno Kreisky, Helsinki Zirvesi'nin Avrupa tarihinde ikinci bir örneki olma-

yan bir toplantı olduğunu söyledi. Avusturya şansölyesi ilginç konuşmasında anlaşma metnini «devletlerin iyiniyet belgesi» olarak adlandırdı ve «Bu belge ne kadar mükemmel ve hacimli olursa olsun, herşey belgenin içeriğinin pratikte sınanmasına ve pratikte belgeye kazandırılacak yeni içeriklere bağlı kalıyor» dedi.

POLONYA (Edward Gierek. Polonya Birleşik İşçi Partisi Birinci Sekreteri)

Gierek, genellikle ekonomik ilişkilerin bu anlaşma ile kazanacakları yeni dinamikler üzerinde durdu. Polonya Birleşik İşçi Partisi Birinci Sekreteri bunun dışında «Helsinki kararları barışın maddi temelini genişlemesini de sağlayacaktır» dedi.

NORVEÇ (Trygve Bratteli. Başbakan)

Norveç Başbakanı bundan sonraki bütün çabaların «yumuşamanın sınırlarının daha da genişlemesi için harcanması» gereğinden sözetti ve bunun «hayati önemi bütün ülkeler için sözkonusudur ve bütün devletlerin bu konuda sorumluluğu ağırdır» dedi.

ROMANYA (Nikolas Ceausescu. Cumhurbaşkanı)

Romanya Cumhurbaşkanı, Avrupa'da silâhsızlanmaya yönelmiş en yeni ve önemli adımın atıldığını belirtti. Ceausescu bu yönelimin hedefine ulaşması için alınması gereken barışçı tedbirlerden sözetti ve «Bu belgeyi imzalarken gerginliğin giderilmesi ve yalnız Avrupa'da değil gezegenimizin tümünden, tüm insanların hayatında savaş tehlikesinin kesinlikle yok edilmesi yolunda çabalarımıza devam edeceğimizi resmen ve törenle ilân ediyoruz» dedi.

PORTEKİZ (Costa Gomez. Cumhurbaşkanı)

Portekiz Cumhurbaşkanı bütün delegelerin dikkatle dinlediği bir konuşma yaptı. Gomez önce 25 Nisan 1974'deki darbeden önce Portekiz'in kendi kendini düşürdüğü «tecrit edilmişlik politikasını» anlattı ve «25 Nisan 1974'de bu sona erdi» dedi. Gomez daha sonra şöyle devam etti:

«Portekiz'in bugün seçtiği yol, bugünkü yönetimin uluslararası dayanışma ve işbirliği ruhunu tam olarak yansıtmaktadır. Sömürgeciliği kesinlikle son verilmesi ve bunun yanısıra ulusların egemenliklerine ve bağımsızlıklarına saygı gösterilmesi, demokratik düzenin kurulması Portekiz'de yeni politikanın temelidir. Başka ülkelerin içişlerine karışmama ve halkların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi ilkelerine dayanan bir dış politika ilân ettik. Bu politikayı güdüyoruz. Başka ülkelere karşı tutumumuzu belirleyen ilkeler bunlardır. Ve biz aynı ilkenin bize karşı da kesinlikle uygulanmasını istiyoruz. Portekiz halkı uluslararası dayanışma ilkeleri çerçevesinde kendi kaderini kendi tayin etmelidir. İmzaladığımız belgelerle bunu taahhüt ediyoruz.»

MACARİSTAN (Janos Kadar. Macaristan Sosyalist İşçi Partisi Birinci Sekreteri)

Janos Kadar konuşmasında ilkin barış içinde birarada yaşamının halkları birbirine yaklaştırdığı gibi ülkeler arasında bilim, eğitim, kültür ve haberleşme alanlarında olumlu bir işbirliğini mümkün kıldığını söyledi. Kadar, daha sonra konferans kararına imza koyan bütün ülkelerin karşılıklı egemenlik haklarına saygı gösterilmesinin birinci şart olduğunu belirtti ve imzalanan kararın «esasen bunu önşart olarak ortaya koyduğunu» söyledi.

YUGOSLAVYA (Yugoslavya Sosyalist Cumhuriyeti Başkanı Josep Broz)

Başkan Tito, konferans başkanlık divanında bulunduğu için Yugoslavya'yi temsilen Josep Broz konuştu. Broz ilginç konuşmasında özetle şöyle dedi:

«Konseyde elde edilen başarılı sonuçlar kimseye böbürlenme hakkını ver-

miş değildir. Tam tersine şimdi bu büyük sorunların çözümü için azimle çalışmamız gerekiyor. Bu çalışma olmadan gerçek güvenlik ve sürekli barış mümkün olmaz. Bu çözümlenebilir ve çözümlenmesi şart olan sorunlar hakkında gerçek kararların alınmasının yıllar sonraya ertelenmesine izin veremeyiz. Veremeliyiz.»

AMERİKA (Gerald Ford, ABD Başkanı)

Gerald Ford, 2. Dünya Savaşından sonra Avrupa'yı ikiye bölen soğuk savaşın sona erdiğini söyledi. Ford, soğuk savaş yerine güvenli ve karşılıklı çıkar sağlayan işbirliklerine doğru olumlu kaymalar gözleendiğini ve bunun çok kişinin artık iyice farkettiğini sözlerine ekledi ve son yıllarda varılmış anlaşmalara değindi. Bu konuda Berlin (Batı Berlin) ile ilgili olarak varılan anlaşmayı örnek gösteren Ford, bu sorunun daha önce üç defa Dünya'yı savaş tehlikesiyle başbaşa bıraktığını ve bu tehlikeden «kılıpayı ile kurtulunabildiğini» söyledi.

Viladivostok Zirvesinden sonra Viyana'da süregelen kuvvet ve silâh sınırlamasıyla ilgili görüşmelerle ilgili olarak ise Gerald Ford, başka ülkelerin de aynı şekilde davranmaları şartıyla ABD'nin bu tür görüşmelerin ilerlemesi için gereken bütün esneklikleri göstereceğini söyledi.

Ford daha sonra özetle şunları söyledi :

«ABD, Sovyetler Birliği ile stratejik tesislerin bundan böyle de sınırlandırılması konusunda yeni anlaşmalara varmağa hazırdır. ABD ile Sovyetler Birliği anlaşış, kozmonotlar aracılığıyla en karmaşık bilimsel bulguları bir araya getirebilmiş, uzay adamlarını bir arada çalıştırabilmişse, biz devlet adamlarının görevi aynı başarıyı havadan sonra yeryüzünde, toprakta elde etmektir.»

SOVYETLER BİRLİĞİ (Leonid Brejnev, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Birinci Sekreteri)

Sovyetler Birliğin'i temsilen konuşan Leonid Brejnev'in uzun demeci, «Hepimiz, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın son oturumuna katılanlar, bu olayın olağanüstü niteliğini, politik değerini anlıyor, duyuyoruz. Güvenle ileri sürebiliriz ki bu duygularımızı, bu konferansa katılan ve katılmayan milyonlarca insan, tüm ülkelerde milyonlarca insan da paylaşmaktadır. Bütün insanlar bizimle birlikte bugünlerde Finlandiya'nın başkentinde olup bitenleri iyice kavriyor.

Bu salonda bu anda birarada bulunan liderler niçin bir aradadır? Bu davranışlarının sebebi nedir?» diye başlıyordu.

SBKP Birinci Sekreteri daha sonra, 2. Dünya Savaşından bu yana ülkeler arasında girişilmiş hiç bir anlaşmanın, atılmış hiç bir barışçıl adımın Helsinki Zirvesi kadar umut doğurmadığına işaret etti ve konuşmasını şöyle sürdürdü :

«İkinci Dünya Savaşının bütün tüyler ürpertici facialarını yaşamış kuşakların insanları bugünkü toplantının tarihsel önemini daha iyi görmekte, anlamaktadır. Üstelik, barış içinde yetişip yaşayan ve haklı olarak barıştan başka bir yaşantının mümkün olmadığını sanan genç Avrupalılar kuşağı için de toplantının hedefleri anlamlıdır ve onların akıl ve yüreklerini etkileyecek güçtedir.

İki büyük Dünya savaşının yaşandığı yıllarda Avrupa topraklarını kan selleri sulamıştı. Şimdi barış hakkı bütün Avrupa halklarına sağlanmış olmalıdır. 33 Avrupa devletinin devlet ve hükümet başkanları ile ABD ve Kanada devlet başkanları Helsinki'de işte bunun için toplandı. Avrupa'yı savaş sarsıntısı nedir bilmeyen bir barış kıtası haline getirmek için. Ve biz kuşkusuz bu barış hakkının gezegenimizin tüm halkları için sağlanılmasından yanayız.

Pek çok ve pek parlak bir kültürün merkezi ve dünya uygarlığının dorukla-

rından biri olan Avrupa, sağlam barış temellerine dayanan uluslararası yapıcı işbirliğine iyi bir örnek olabilir.»

Leonid Brejnev sözü daha sonra faşizmin, Avrupa'yı kana buladığı yıllara getirdi ve şöyle dedi :

«Sovyetler Birliği'nce, Helsinki Konferansının sonuçları yalnızca İkinci Dünya Savaşı'ndan çıkarılan dersler anlamına gelmiyor. Bu sonuçlar aynı zamanda bugünün gerçeklerinin, Avrupa uluslarının çağlar boyu edindikleri deneylerin yarınlara uygulanması gereğini kavramak demektir.

Burada, Avrupa'da saldırganlar bir değil, iki değil, akla gelebilen bütün zafer taçlarını takınmaya kalkıştıktan sonra bir çok ulusun lanetini topladılar. Burada, Avrupa'da, Dünya Egemenliğine göz dikme bir politik doktrin olarak kabul edilmiş ve bu yüzden nice devlet yıkılmış, nice devletin bütün zenginlikleri insanlık düşmanı güçlerin eline geçmişti. İşte bu yüzden tarihten edinilen deneylere dayanarak o günleri bir daha geri gelmez kılacak gerçek sonuçlara varma saati gelip çatmıştır. Biz bu yargılarda barış içinde yaşaması ve gelişmesi gereken Avrupa kıtasının geleceğinden bize düşen sorumluluk payını tamamen müdrük bulunuyoruz.»

SBKP Komünist Partisi Birinci Sekreteri uzun konuşmasında daha sonra Helsinki Zirvesinin toplanışına kadar aşılacak zahmetli diplomatik yoldan sözetti. Brejnev daha sonra şöyle devam etti :

«Dünyada çeşitli politik güçlerin düzenlenişini ve dinamiğini gerçekçi bir görüşle değerlendirerek, detant'a ve eşit haklara dayanan ve son zamanlarda gittikçe artan ölçülerde Avrupa ve Dünya politikasını tayin eden güçlü işbirliği «sellerinin» bu konferans sayesinde çok daha geniş alanlara yayılacağından eminiz. İmzalayacağımız belge geçmişten dersler çıkarmaktadır ve yarınlara dönüktür. Anlaşmaya varılan noktalar en güncel sorunların geniş tayfını kapsıyor: Barışı, güvenliği ve çeşitli alanlarda karşılıklı işbirliğini...»

Brejnev konferans metinlerinde, ülkelerin karşılıklı olarak içişlerine karışmaması konusunda kabul edilmiş ilkelere değindi ve şöyle dedi :

«Hiç kimse dış politika niteliğinde olan şu ya da bu görüşlerle başka uluslara kendi iç işlerinin nasıl düzenlenmesi gerektiğini dikte edemez. Her ülkenin halkı ve yalnız kendi halkı içişleri hakkında karar vermeğe, kanunlarını düzenlemeğe yetkilidir. Bu kurala başka yönden yaklaşmak uluslararası işbirliğinde titrek, sarsak ve tehlikeli bir zemine basmak demektir.»

SBKP Birinci Sekreteri daha sonra konuşmasının çeşitli yankılara yol açan bölümünde ise aynen şöyle dedi :

«Uzun süredir devam eden görüşmelerin sonuçları öyledir ki ne yenen, ne yenilen, ne bulan, ne kaybeden var. Bu akıl ve mantığın bir zaferidir. Herkes kazanmıştır. Doğu ve Batı, sosyalist ve kapitalist ülkelerin halkları kazanmıştır. Konferansa katılan tarafsız ya da bloklara bağlı, irili ufaklı tüm ülkeler, **gezenlerimizde barış ve güvenliğe değer veren herkesin kazanmasıdır bu...**»

Ve Brejnev konuşmasını şöyle bitirdi :

«İnanıyoruz, burada görüşülüp sonuca varılan her şeyin hayatta gerçekleştirilmesi, yalnız Avrupa halklarının yaşantısına olumlu etkiler yapmakla kalmayacak, evrensel barışı pekiştirme mücadelesinde de çok önemli katkıları olacaktır.»

Helsinki Zirvesinin Önemi Nerede?

Helsinki'de toplanan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansının ilerici, devrimci, demokrasi savunucusu güçler açısından önemi nerededir?

Dikkatli ve titiz bir gözlem konferansta alınan kararların hemen tümünün sosyalist sistem, işçi sınıfı hareketi, ulusal kurtuluş hareketi bütünlüğünün evrensel politikaya yansıyan yakın hedefleri olduğunu görecekler.

Helsinki Konferansında alınan çeşitli kararlar, —altına imza atan bazı ülkeler sadece bir kâğıdı imzalamış olduklarını düşünmüş olsalar bile,— özünde, bağımsızlık, demokrasi, sosyal ilerleme yolunda önemli adımlardır. Bu kararlara imza atmış olmaları bile dünya sosyalist sisteminin ileri bir adımını ve gücünü kanıtlar. Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı, uluslararası barışçı ilişkiler, katılan ülkelerin kendi halklarına ve azınlıklarına tanıyacakları en geniş demokratik haklar, Helsinki Konferansının çeşitli maddelerinde, kararlarında belgelenmiştir.

Helsinki Konferansında en önemli adım, barışçı güçlerin ağırlıklarını koymasını olmuştur.

Evrensel barışın sağlanmasının bir tek anlamı vardır: kitlevi nükleer tahripin ortadan kalkması, militarizmin zayıflaması insanlığın yarattığı zenginliklerin savaş sanayiinin ölü, kısır çarkının dişlileri arasında yok olmaması... Bütün bunlar emperyalist sistemin besleyip büyüttüğü ve ortadan kalkmaları halinde sadece ve sadece bu sistemin temellerinin çatırdayacağı şeylerdir. Leonid Brejnev'in «herkes kazanmıştır...» diye başlayan cümlesini bu yönden ele almak gerekir. Herkes tüm **haklar** kazanmıştır gerçekten. Sosyalist ya da kapitalist ülkelerin **halkları** birlikte kazanmışlardır. Kaybeden ise «herkes» sözünün içine giremeyen sömürücülerdir. Emperyalizm'dir.

TÜSTAV

ilke 10 LİRA
AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ

TÜSTAV